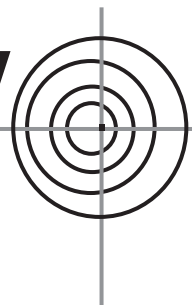


Demokratický střed



Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

1. číslo, ročník V., únor 2016, cena: 25 Kč



Slovensko před volbami
Václav Klaus na výminku
Zraněné město Vratislav

● Úvodník	
Visegrád v pytli (Tomáš Fošum)	3
● Téma: Slovensko před volbami	
Kdo vyhrává volby na Slovensku? (Petr Zenkner)	4
Tvrdý spánek tatranských pravicových tygrů (Martin Petr)	6
Slovenská politika ve stínu oligarchie (Marián Balázs)	8
Občanský prezident Andrej Kiska (Martin Gonda)	11
● Střední Evropa	
Budapešť nad Vislou? (Vít Dostál)	13
Ukrajina: k hysterii není důvod (Michal Lebduška)	14
Usínání na vavřínech – střední Evropa a snižování emisí (Kateřina Hamatová)	16
● Česko	
2016: rok kontroly, voleb a nových spojení (Antonín Berdych)	18
Otec zakladatel na výminku (Tomáš Fošum)	20
Zlý Quijote a dobrotivé větrné mlýny (Marie J. Medková, Jan Jüptner)	22
● Rozhovor	
Čekání na velkého autora by se nám mohlo nevyplatit (Olga Słowik)	23
● Kultura	
Odsun Němců v českém filmu (Anna Koutská)	25
Být klasikem v dnešní době (Lucie Zakopalová)	27
O Rubikově kostce a jiných maďarských vynálezech (Alena Mikolášková)	28
● Historie a současnost	
Pomerančová alternativa – „Socialistický surrealismus“ (Jan Škvrňák)	30
Čekání Roberta Saka (Jiří Fošum)	31
Online muzeum Gulagu – unikátní projekt českých badatelů (Kateřina Hamplová)	33
Když se klima měnilo naposledy aneb malá doba ledová (Jan Holovský)	34
● Zraněná města	
Vratislav na druhý pohled (Anna Plasová)	37

● **Demokratický střed** ●

1/2016, vydáno v únoru 2016, ročník V.

adresa: Petr Zenkner, Koněvova 240, 130 00 Praha 3,
e-mail: redakce@demokratickystred.cz, **web:** www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Marie Bydžovská, Marie Jüptner Medková, Ladislav Havelka
Jan Jüptner, Kateřina Hamplová, Tomáš Orlík, Jan Holovský, Anna Plasová, Kateřina Hamatová

grafická úprava: LUSEL, **kresby, fotomontáže:** Pavel Lukáš

vydavatel: občanské sdružení Demokratický střed

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4x ročně

Visegrád v pytli

Na začátku března čekají Slovensko parlamentní volby. Jejich hlavní hádanka zní, zda se Smeru Roberta Fica podaří udržet parlamentní většinu. Jednobarevná většinová vláda se stala v zemích Visegrádu běžnou věcí - k Orbánovu Maďarsku a Ficově Slovensku se nedávno přidalo Kaczyňského Polsko, výjimku představuje pouze Česko. Všichni tři zmínění pánové bývají občas házeni do jednoho pytle coby Východoevropané na štíru s demokracií. Nemá cenu zastírat, že se z hlediska liberální demokracie náš region ocitl v krizi. Nicméně mezi jednotlivými zeměmi a jejich vůdčími postavami je nutné rozlišovat, k čemuž se snažíme přispět i v tomto čísle.

Jeho hlavní téma se s ohledem na zmíněné volby zabývá politickou situací na Slovensku. Celkem nepřekvapivě se v jednotlivých článcích hlavní pozornost soustřeďuje na premiéra Fica. Kvůli většinovému vládnutí bývá srovnáván s Viktorem Orbánem a Jarosławem Kaczyňským, ale kromě nevstřícného postoje k přijímání uprchlíků jej s nimi zase tolik nespojuje. Fico chce moc pro samotnou moc, kdežto Orbánovi a Kaczyňskému ani jejich odpůrci neupřou, že bez ohledu na nepopíratelný mocenský apetit dlouhodobě prosazují svou vizi společnosti ve jménu určitých hodnot. U Fica nic takového nevidíme. V tom se slovenský premiér podobá českému vicepremiérovi Andreji Babišovi. Rozdíl mezi nimi je ten, že zatímco Fico byznys oligarchů „pouze“ garantuje, oligarcha Babiš si vlastní byznysové zájmy hlídá ve vládě sám. K oligarchii bývá někdy přirovnáváno i Maďarsko, kde též dochází k nezdravému propojování

politické, ekonomické a mediální moci, přičemž premiér Orbán zde zastává víceméně podobnou roli jako Fico na Slovensku.

Oligarchizace se zatím příliš netýká Polska, o kterém se ovšem v souvislosti s ohrožením demokracie ve střední Evropě nyní mluví nejvíce. Ne že by ta diskuse neměla reálný základ: Kaczyňského vládnoucí strana se evidentně snaží - podobně jako před pár lety Orbán - zpacifikovat ústavní soud i veřejnoprávní média. I když zde bez viny není ani předcházející garnitura, nynější polská vláda postupuje daleko nekompromisněji, takže se znepokojení některých evropských elit nelze úplně divit. Nicméně momentálně je demokracie v Polsku ohrožena daleko méně než ve zbývajících visegrádských státech. V Polsku existuje silná parlamentní opozice i občanská společnost a působí zde dost různorodých seriózních médií na to, aby si na diskutované otázky člověk mohl udělat názor sám. Na rozdíl od Maďarska, Slovenska, ale i Česka, kde je opozice v současnosti slabá a rozdělená, tak Poláci stále mají alternativu. Navíc polská veřejná debata je velice živá, byť často vyhrocená. Což nemusí být na škodu, neboť pokud lidé chtějí dosáhnout nějaké společenské změny, musí si o ni důrazně říct. Příkladem nám mohou být Ukrajinci, kteří za poslední dva roky ušli ohromný kus cesty. Pozitivní proměna Ukrajiny stále pokračuje, byť se to třeba v poslední době nemusí na první pohled zdát. Nejen o tom si můžete přečíst na následujících stránkách.




Tomáš Fošum



Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Nejsme financováni z grantů, každý předplatitel je pro nás důležitý!

-  **Roční předplatné (4 čísla) i s poštovným za 180 Kč**
-  **Objednávejte na mailu: redakce@demokratickystred.cz**
-  **Číslo účtu: 2400332468/2010**

Kdo vyhrává volby na Slovensku?

Letošní parlamentní volby budou již sedmé v řadě od vzniku samostatného Slovenska. Hraje se v nich o dvě věci – potvrzení vlády Roberta Fica a postavení lídra slovenské pravice, na které aspiruje předseda strany #Sieť Radoslav Procházka.

Podle výzkumu agentury Focus podporovalo v květnu 1994 národní a paternalistický postoj spojený s větší rolí státu i autoritářským pojetím moci 43 % Slováků. Liberálně-tržní pojetí politiky spojené s větší úlohou jednotlivce převládalo u 19 % lidí. Zbytek občanů byl někde „mezi“. Toto rozdělení zůstává víceméně podobné i po více než dvaceti letech.

1994: Mečiarův úspěch

Agentura Focus dělala výzkum v kontextu předčasných voleb na Slovensku, které vyhrálo Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS) Vladimíra Mečiara.

Volby 1994 jsou modelovým příkladem, kdy na Slovensku uspěly strany, které ztělesňují převažující, národně-paternalistický proud spojený spíše s venkovským prostředím, menšími městy a nižším vzděláním. Geograficky šlo o všechny oblasti kromě Bratislavy, Košic a maďarských okresů na jihu.

Ve volbách 1994 získalo HZDS 35 % hlasů, Slovenská národní strana (SNS) 5,4 % a radikálně levicové Sdružení dělníků Slovenska 7,4 %. Mečiarova koalice byla stabilní, hlavně díky slovenské cestě privatizace, která umožňovala rozdělit majetek státu příznivcům a klientům těchto stran. Právě v tomto období mají kořeny miliardové majetky řady slovenských oligarchů.

První slovenský premiér výrazně polarizoval společnost konfrontačním stylem politiky i neúctou k jakýmkoliv pravidlům. Reakcí bylo antimečiarovské „referendum“ v roce 1998, kdy Slovenská demokratická koalice (SDK) spojila dohromady všechny pravicovější a středově opoziční strany a dokázala získat 26,3 % hlasů.

Mečiar sice i tehdy volby vyhrál, ale ani spojení se SNS, kterou podpořilo 9 % voličů, mu nestačilo na vytvoření parlamentní většiny. Mimo jiné proto, že během svého vládnutí zahnal Stranu demokratické levice (SDL) do tábora svých odpůrců. V roce 1998 mu jejich 14,6 % chybělo. I díky tomu se premiérem stal volební lídr SDK Mikuláš Dzurinda.

2002: Pravicová koalice

Největšího úspěchu dosáhla pravice ve volbách 2002. Slovenská pravice pod jednou značkou nikdy neexistovala a vládla vždy v koalici více stran (SDK bylo vynucené spojení pod tlakem volebního zákona, který Mečiarova koalice účelově prosadila). Volby 2002 byly ukázkou jejich možností. Na politické scéně se poprvé objevila Mikulášem Dzurindou založená Slovenská demokratická a křesťanská unie (SDKÚ), která získala podporu 15,1 %. SDKÚ fakticky obsadila celý liberálně-tržní tábor voličů. Druhou nejsilnější stranou v Dzurindově vládě byla Strana maďarské koalice s 11,2 %, kterou podporovala maďarská menšina na jihu země. Stablních 8 % hlasů získali křesťanští demokraté (KDH). Trojici

tradičních stran doplnilo osm procent pro Alianci nového občana (ANO), již rok před volbami založil majitel největší slovenské televize Markíza Pavol Rusko. Dokázal s ANO oslovit a získat protestní hlasy Slováků, kteří nechtěli volit Mečiara, ale zároveň nebyli příznivci tradičních stran.

2006: Fico číslem jedna

V roce 2002 převaze pravice pomohlo i rozdrobení druhého tábora mezi tehdy ještě nejsilnější HZDS (19,5 %) a stranu Smer (13,5 %), kterou založil Robert Fico. Smer obsadil pozici SDL, které se nevyplatila účast na antimečiarovské koalici, a vůbec se nedostala do parlamentu. Ficovi se postupně podařilo pohltit všechny menší slovenské levicové strany a přetáhl také většinu voličů HZDS. Vše korunoval čtyřmi roky v úřadu slovenského premiéra.

Po volbách 2006 se Fico ocitl v podobné pozici jako Mečiar v roce 1994. Smer získal 29,1 % hlasů a jako své koaliční partnery si vybral Slovenskou národní stranu (11,7 %), která dosáhla svého historicky nejlepšího volebního výsledku, a již upadající HZDS (8,8 %). Voliči všech těchto stran přes určité rozdíly většinově patřili do národně-paternalistického tábora, který opět převládnul.

Jenže, co fungovalo v roce 2006, překvapivě neuspělo o čtyři roky později. Smer si sice polepšil, když získal 34,8 % hlasů a 12 mandátů navíc,

Výsledek voleb 2012

Strana	Výsledek v %	Počet mandátů
SMER	44,4 %	83
KDH	8,8 %	16
Obyčejní lidé (OLaNO)	8,5 %	16
Most-Híd	6,9 %	13
SDKÚ	6,0 %	11
Svoboda a Solidarita (SaS)	5,8 %	11
SNS	4,5 %	0
Strana maďarské koalice (SMK)	4,3 %	0

Národní rada má 150 poslanců. K většině je potřeba 76 mandátů.

Zdroj: Parties and Elections in Europe

do parlamentu ovšem neprošlo HZDS (4,3 %). S devíti poslanci slovenských nacionalistů Fico většinu vytvořit nedokázal. Šanci dostala opět pravice, jejíž koalice pod vedením premiérky Ivety Radičové kvůli vnitřním sporům zkrachovala patnáct měsíců poté, co vznikla. Ve volbách 2012 pak dosáhl Fico výrazného vítězství a mohl pohodlně vládnout s většinou 83 poslanců v 150členné Národní radě. Hlasy 44 % Slováků nezískal Mečiar ani v době největšího nacionálního třesnění. Ficovi v tu chvíli nemuselo vadit ani vypadnutí Slovenské národní strany z parlamentu (4,5 %).

Možnosti levice

Před letošními březnovými volbami má Fico dilema. Dobře ví, že předchozí výsledek bude těžko obhajovat, i když průzkumy různých agentur dávají Smeru dlouhodobě 35 - 40 % hlasů. Podobně jako Mečiar již Fico zažil, že vyhrát volby a vládnout nemusí být to samé. Slovenský premiér může reálně získat nadpoloviční většinu mandátů, i když menší než v roce 2012. Nebo se mu otvírá možnost k vládnutí se SNS, již průzkumy

dávají kolem 6 %. Další možností je spolupráce se stranou, jež dosud stála proti němu. Již před volbami 2012 se totiž mluvilo o jeho možném spojení s KDH, jejíž voliči jsou národním a venkovskému prostředí nejbližší.

Pozici Smeru ve slovenském politickém systému vystihují slova dominance a osamocení. Na druhou stranu, ačkoli Robert Fico oslovuje podobné voliče jako Mečiar a zachoval propojení byznysu a politiky v podobě tzv. „akcionářů“ Smeru z okruhu slovenských oligarchů, není tak konfliktní osobností. Ficova osamocení proto nemusí být smrtící ani v případě, že jednobarevnou většinu nezíská.

Možnosti pravice

Naopak pravice má mnohem složitějším postavením. Před čtyřmi roky, přes pád vlády a aféry, prošlo do Národní rady pět pravicových stran. Žádná ale neměla podporu větší než 8 %, a nestala se lídrem, který by nahradil upadající SDKÚ, která byla ve volbách 2012 hlavním poraženým. SDKÚ má nyní podporu 2-3 % a těžko se dostane do parlamentu. Pod

vedením Pavla Freša už navíc strana nemá s reformním „dzurindovským“ obdobím vůbec nic společného.

Všechny dosavadní volby na Slovensku naznačují, že pravice dokáže vytvořit parlamentní většinu, pokud její nejsilnější část dodá cca 15 % hlasů a pokud propadne více levicových než pravicových hlasů. Například v roce 2002 úspěchu pravice hodně napomohl konflikt uvnitř SNS, kdo je větší nacionalista a kdo méně krade. Vznik dvou stran vedl k propadu 7 % hlasů. Další tři procenta odebralo hlavně HZDS hnutí, které si před volbami založil dlouholetý Mečiarův spolupracovník Ivan Gašparovič.

Důležitou „přísadou“ pro úspěch pravice je vznik nové strany, která přidá další hlasy od lidí, kteří by „tradiční“ pravicovou stranu většinou nepodpořili. V roce 1998 tenhle prostor obsadila Strana občanského porozumění (SOP) košického primátora Rudolfa Schustera, o čtyři roky později Ruskova Aliance nového občana a v roce 2010 strana Svoboda a Solidarita (SaS).

pokračování na straně 6



■ A pak že je Robert Fico chladný technolog moci.

Foto: Facebook/RobertFico

dokončení ze strany 5

Hlavně díky jejím 12 % hlasů mohla vzniknout koalice Ivety Radičové. Nyní o tyto voliče bojují dva politici – předseda SaS Richard Sulík a lídr uskupení Obyčejní lidé Igor Matovič.

Problémem pravice byla vždy nejednotnost a vnitřní pnutí. Přitom zdrojem napětí při vládnutí byly nejčastěji strany, bez nichž by pravicové vlády nemohly vzniknout. Přirovnání k Věcem veřejným ve vládě Petra Nečase tu není od věci. Zatímco Mikuláš Dzurinda dokázal mistrně sladit různé zájmy a hasit konflikty, Iveta Radičová později tak úspěšná

nebyla. Je dobré připomenout, že od roku 2003 vládl Dzurinda v čele menšinové vlády. Ta se držela u moci díky tzv. nezávislým poslancům, vůči nimž Dzurinda uplatňoval politiku cukru a biče. Na jedné straně využíval jejich strachu z předčasných voleb, na druhé straně je motivoval politickými či spíše lobbistickými ústupky.

Propad hlasů a volební účast

Pod pětiprocentním prahem končí na Slovensku standardně 15 % hlasů. I nyní se vyrojila řada nových stran. O tom, že chtějí získat hlavně protestní hlasy, svědčí už jejich názvy jako Šance, TIP nebo SKOK. Největší

podporu má zatím podle průzkumů projekt miliardáře Borise Kollára „Sme Rodina“. Je zajímavé, že rodinou argumentuje člověk, který má ve svých 50 letech celkem devět dětí s osmi různými ženami a netají se svými milenkami. Mimo parlament s největší pravděpodobností skončí SDKÚ a hrozí to i uskupení Richarda Sulíka, jehož SaS balancuje nad pěti procenty.

Propad hlasů tentokrát jednoznačně může prospět pouze Ficově Smeru. Naopak volební účast může hrát spíše proti němu. K posledním třem parlamentním volbám přišlo vždy mezi 58-59 % lidí. Menší účast Ficovi neprospívá, což ukázaly třeba prezidentské volby, které v roce 2014 vyhrál Andrej Kiska. Ficovou hlavní výhodou je, že proti němu neexistuje jasně vyprofilovaná alternativa. Není zatím žádný všeobecně uznávaný lídr pravice, jako byl Mikuláš Dzurinda. Není ani pravicový odkaz v podobě reformy, které je třeba hájit. Fico zcela jistě volby vyhraje a pravděpodobně bude dále vládnout, byť možná v koalici se SNS. O jeho úspěchu rozhodne to, zda se mu podaří Slováky přesvědčit, že obrana Slovenska před uprchlíky je mnohem důležitější než nefunkční zdravotnictví a školství.

Slovenští premiéři a jejich vlády

premiér	volební období	koalice
Vladimír Mečiar	1992-1994*	HZDS, SNS
Josef Moravčík	1994	SDL, KDH, DU, MKDH**
Vladimír Mečiar	1994-1998	HZDS, SNS, ZRS
Mikuláš Dzurinda	1998-2002	SDK, SDL, SOP, SMK**
Mikuláš Dzurinda	2002-2006	SDKU, KDH, SMK, ANO
Robert Fico	2006-2010	SMER, HZDS, SNS
Iveta Radičová	2010-2012	SDKU, KDH, SaS, Most/Híd
Robert Fico	2012-2016	SMER

* do 1. ledna 1993 ještě republiková vláda v Československu

** Maďarské křesťanskodemokratické hnutí, Strana maďarské koalice

Zdroj: Parties and Elections in Europe

Petr Zenkner

Tvrký spánek tatranských pravicových tygrů

Na začátku března budou na Slovensku řádné parlamentní volby. Zdá se však, že se spíše než do historie zapíšou do učebnic politologie jako příklad depolitizace politiky par excellence. Není tomu ani dvacet let, co celé Slovensko před volbami čekal zápas o příslušnost k demokratickému světu a transatlantickému civilizačnímu okruhu. Volit tehdy přišlo téměř 85 % voličů a vytvořily se podmínky pro následnou vládu pravice. Dnes je vše jinak.

Kampaň jenom pro stránky učebnic

A to se ještě před rokem zdálo, že Slovensko čeká tvrdý volební boj. Před loňským létem zaplavily zemi billboardy kdysi silných stran, ke kterým se následně přidal vládní Smer. Marketéři tomu říkají „imidžová“ kampaň. Nakonec se však ukázalo, že to bude asi jediná skutečná kampaň, která Slovensko před volbami čeká. Politickému diskursu dominuje premiér Robert Fico a určuje témata, o kterých se bude mluvit.

Spíše než reálným politickým bojem jsou letošní volby matérií pro politology. Kromě depolitizace,

o níž ještě bude řeč, vidíme i evropeizaci voleb. Fico využil migrační krizi, vzepřel se povinným evropským kvótám na přerozdělení uprchlíků a dokonce podal žalobu namítající neplatnost příslušného rozhodnutí. Co na tom, že původně potichu přijal od Rakouska část uprchlíků a umístil je do tábora nedaleko Bratislavy. Když se věc provalila a místní začali protestovat, argumentoval jeho ministr vnitra finančními prostředky, které Vídeň za jednoho uprchlíka Bratislavě zaplatí. Nic nebylo platné místní referendum, jež uprchlíky téměř jednohlasně odmítlo. Nezabránilo to Ficovi stylizovat se do role ochránce bezpečnosti Slovenska. Téma bylo nastoleno a chtít nechtě se ho musela chytout i pravice.

Obamovská záře nad Slovenskem

A zde se dostáváme k vlastně největšímu problému letošních slovenských voleb. Kromě olepění Slovenska billboardy toho pravice totiž zatím moc nepředvedla. Rozdrobené strany s podporou mezi 5–10 % se jednou chytly migračního tématu, jindy se zase nechaly vtáhnout do slovních přestřelky inscenovaných Ficem. Podle průzkumů veřejného mínění, kde se podpora Smeru pohybuje stabilně od 35 % výš, má totiž premiér své jisté. A dlouho se zdálo, že k dalším čtyřem letům u moci nepotřebuje vlastně ani politický program a že mu postačí pět nicneříkajících odrážek na stranické stránce. Až v reakci na kritiku komentátorů zvolala vládní strana programový sjezd. Pouhých 21 dnů (!) před volbami.

Pravice jenom přihlíží a jedinou alternativou, kterou nabízí, je Slovensko bez Fica. Jak ale taková země má vypadat, se dozví volič jenom stěží. Platí to především pro program kdysi hybné síly Dzurindových vlád, SDKÚ-DS. Strana, která vypudila všechny populární politiky a těší se „podpoře“ závrtných 1,5 % občanů, totiž vyprodukovala dvě stránky s návrhem patnácti opatření. Na hlubokou analýzu asi nezůstali lidi.

Ostatní pravicové strany si sice daly s programem více práce, ale moc platné jim to asi nebude. Za delší či kratší počet let své existence totiž narazily na různé skleněné stropy svých preferencí. KDĽH bude asi vždy už jenom konzervativní stranou hájící především křesťanské ideály. Lídr strany OĽaNO Igor Matovič ztělesňuje slovenský populismus, přičemž je pro zemi paradoxně přínosem. Radši ani nemysleme na to, co by se stalo, kdyby jeho roli přebíral „hnědý“ Kotleba. Sloboda a solidarita, pokus Richarda Sulíka o slovenskou AfD, se již na vládě jednou podílela. Jak se však zdá, někdejší výkon jejího šéfa ve funkci předsedy slovenského parlamentu byl dostatečným



■ Radoslav Procházka myslí i na ty nejmenší. Jako každý správný politik.

Foto: Facebook/#SIEŤ

varováním pro většinu voličů. A pak jsou tu maďarské strany, které ještě stále tříští hlasy maďarských voličů na půl. Úspěšnější bude asi Bugárův Most-Híd, který má možná i nějaké ambice zbavit se nálepky strany budované čistě na etnickém základě. Tento vláček je však již o pár stanic dál, než když ho Béla Bugár viděl naposled. Svou šanci stát se skutečným celoslovenským lídrem nevyužil v politické krizi horkého léta 2005, kdy místo aby pomohl uklidnit napjatou situaci ve vládní koalici, odjel na dovolenou, a po svém návratu vytáhl maďarskou kartu.

V roli hlavní alternativy k Ficovi tak mají větší šanci uspět nováčci. Jsou, tedy spíše byli, dva. A jak to tak bývá, jsou ze stejného těsta, tedy ze stejné mateřské strany. Bývalé hvězdy Křesťansko-demokratického hnutí, Daniel Lipšic a Radoslav Procházka. První si založil stranu NOVA (Nová většina) již dlouho před volbami. Došel mu však dech a teď se poslušně spojil s Matovičem.

Spektakulární výbuch novy se na slovenské politické scéně nekonal a role hlavní alternativy vůči Ficovi spadla do klína dalšímu nováčkovi, straně #Siet'. Ano, straně s hashtagem. A s Radoslavem Procházkou, třetím z předloňských prezident-

ských voleb, v čele. Mnozí si v povolební, možná až obamovské euforii přáli, aby po úspěchu Andreje Kisky právě Procházka stanul v čele slovenské pravice a postavil se Ficovi čelem. Na Slovensku měly začít podle některých nové časy, svítla prý nová naděje. Problémem však je, že ta naděje nesvítil zatím nijak zářivě. Již před druhým kolem prezidentské volby Procházka ukázal, že do státnických bot úplně ještě nedorostl. S vyjádřením, jestli podpoří Fica, nebo Kisku, dlouho váhal, a když pak konečně něco řekl, bylo to už všem jedno. A v nemastném neslaném stylu pokračoval.

Kdo by čekal od Procházkovy smršť pravicových návrhů a poctivou opoziční práci, byl by zklamán. Za celé dva roky byl asi jeho největším mediálním „úspěchem“ skandál okolo nahrávek jeho telefonátů s Igorem Matovičem, na nichž se mimo jiné bavili o placení za inzerci v Matovičových novinách v hotovosti bez dokladu. Procházka sice zveřejnění nahrávek zázračným způsobem ustál, ale jeho podpora zamrzla mezi 10 až 15 %. I když budeme počítat s tradičním výskokem nejsilnější pravicové strany v den voleb (SDKÚ-DS několikrát za sebou ve

pokračování na straně 8

dokončení ze strany 7

volbách dostala o několik procent více hlasů, než jí přisuzovaly průzkumy), na sestavení vlády to téměř určitě nebude stačit.

Hashtag voleb 2016? #Čekáme.

A to je možná dobře. Když se podíváme na program #Sietě, na nějaké velké reformy to úplně nevyjadřává. Ano, program strany je delší než dvě strany A4 u SDKÚ-DS. Obsahuje tři zóny (bílou, modrou a červenou, kde se asi jen inspirovali?) a návrhy deseti prioritních opatření označených hezky světově anglickými symboly čísel. Nebo hashtagy, závisí na úhlu pohledu. Hezký marketing. Vše zastřešené heslem „Udělejme si dobrý stát“.

Otázkou však zůstává, do jaké míry třeba taková zákonná záruka místa ve školce pro děti od tří let či snaha o dosažení čtyřpětinového podílu slovenských potravin v obchodech patří do pravice agendy. A snížit odvody živnostníkům chce i kdysi tvrdě nacionalistická Slovenská národní strana. Ta má dnes nové vedení, třetí místo

v průzkumech veřejného mínění (občas dokonce druhé) a víceméně jistou nabídkou povolební spolupráce od Smeru, pokud tedy Fico zase nesestaví většinovou jednobarevnou vládu.

Na druhou stranu ke cti #Sietě slouží, že alespoň pojmenovává největší problémy současného Slovenska – zdravotnictví a školství. A že prvním bodem jejího programu je kromě konsolidace veřejných financí i „očista veřejného prostoru“. Zákaz schránek firem, hospodárné nakládání s veřejnými financemi, to vše dnes Slovensku zoufale chybí s ohledem na Ficovu nepřehlednou síť kamarádů a kamarádiček.

Slovensko skutečně potřebuje především změnu společenského klimatu. Ekonomika se z krize rychle zotavila, nezaměstnanost začíná klesat a díky přísnému evropskému doзору se eliminovaly největší excesy. Na budoucího premiéra jsou však kladeny větší požadavky než pokládání věnců k hrobům padlých vojáků a psaní novoročních projevů. Předseda vlády by měl jako skutečná hlava výkonné moci zemi vést. Co stačilo k vítězství Kiskovi, Procházkovi stačit nebude.

Proto volby 2016 budou vlastně jenom přestávkou mezi druhou a třetí třetinou vládnutí Roberta Fica. Ale přestávkou velice důležitou, protože v roce 2020 se může hrát úplně jiný zápas. Procházka se totiž stal lídrem pravice zejména proto, že nikdo jiný není k mání. Poctivou opoziční prací po volbách 2016 má šanci dokázat, že je více než jen obamovským marketingovým produktem anebo produktem oligarchů. Pokud se mu to povede, čeká nás po roce 2020 úplně jiné Slovensko. Do té doby nám nezbývá než čekat. Tedy pokud bude mít s ohledem na odliv mozků do zahraničí a negativní demografický vývoj vůbec ještě kdo čekat.

PS: Že vám v článku chybí zmínka o stávce zdravotních sester a učitelů? Tady ji máte, ale do článku nepatří. Slovenská pravice opozice totiž ani jednu z nich nedokázala zatím v kampani pořádně využít. A těch pár jednotek procent, které obě stávky vezmou Ficovi z volebního výsledku, ve finále větší roli hrát nemusí. I sestram a učitelům tedy nezbývá než čekat na lepší časy.

Martin Petr

Slovenská politika ve stínu oligarchie

Nechybí při velkých oslavách nebo tam, kde se něco významného otevírá. Drží se v pozadí, v hledišti, ve VIP ložích. Jsou součástí vedení státu. Oligarchové blízcí vládní straně.

Stejně jako v České republice i na Slovensku transformace socialistické ekonomiky na tržní systém vygenerovala množství zbohatlíků a silné finanční skupiny. Organizačně zmonopolizovaný trh, nekoncepční zacházení s veřejnými zdroji a privatizace postsocialistického kapitálu do rukou úzké skupiny osob velmi rychle vytlačily základní principy demokracie a politické kultury. Po divoké privatizaci okrádaly obchodnické kliky se spřízněnými politiky stát předraženými veřejnými zakázkami a tučnými provizemi. Nad veřejným zájmem vítězily ekonomický egoismus, kořist-

nický přístup a korupční symbióza politických a ekonomických sil.

Propojení politické a ekonomické moci a nelegitimní zprivatizování státu ve stylu „vítěz bere vše“ mělo vážné důsledky. Dravci v politickém i ekonomickém životě už od počátku deformovali rodící se pravidla.

Politické garance pro byznys

Spoluaktéři oné novodobé „normalizace“ se etablovali v byznysu i politickém zákulisí tak pevně, že i při změnách politického klimatu zůstávali ve

hře. Tak mohl „vzniknout“ Robert Fico jako produkt Mečiarových marketérů a oligarchů v době, kdy Vladimír Mečiar již neměl co nabídnout.

Tehdy bylo potřeba najít nové politické zastřešení, někoho, kdo bude ochotný shánět peníze a stát se tváří nové politické „akcičky“ a garantem byznysu lidí s ní svázaných, tedy Jozefa Brhela, Juraje Širokého, Fedora Flašíka, Martina Glváče a dalších. Tou ideální osobou se pro ně stal právě Robert Fico.

Kauzy jako třeba nedávno Váhošav jen navazují na mentalitu 90. let a jsou zákonitým důsledkem spojení Roberta Fica s mečiarovským ekonomickým i voličským zázemím.

Oligarchické řízení politiky

V posledních čtyřech letech zažíváme novou zkušenost s vládou jedné strany a jejím ovládnutím státu. Jakýsi nový typ normalizace. Tvrzení o konci mečiarismu se ukázala být iluzí. Mečiar jako politik je sice minulostí, ale jeho způsoby zůstaly zachovány v mentální výbavě, politické praxi a ekonomickém zázemí Roberta Fica. A způsoby HZDS jsou implementovány do chování Ficovy strany Smer-SD.

V tomto kontextu nelze opomenout ani stále silné postavení rodiny Lexů. Ivan Lexa byl za vlády Vladimíra Mečiara ředitelem Slovenské informační služby, jeho otec, Vladimír Lexa, bývalý místopředseda komunistické vlády, patřil svého času k nejmocnějším byznysmenům. Byl to právě on, kdo finanční skupině Penta doporučil bývalého šéfa StB Alojze Lorence. Mimochodem, na farmě rodiny Lexů dnes jedna ze soukromých televizí natáčí oblíbený televizní seriál.

Potvrzením mentálního vlivu devadesátých let na současnost je i výrok místopředsedy Smeru a dnes už bývalého šéfa parlamentu Pavla Pašky: „Vyhraj volby a můžeš všechno.“ Země, kde stačí vyhrát volby a všechno se pak může, spěje – v lepším případě – do slepé uličky. To však platí pro běžné občany, nikoliv pro oligarchy.

Oproti Mečiarovým časům je tu však jeden zásadní rozdíl: oligarchové v pozadí Smeru jsou dnes silnější než (jejich) politici.

Oligarchie se nyní stala součástí řízení státu a má značný vliv i na legislativu. Projevilo se to například při zmíněné kauze Váhostav, kdy se pod rouškou takzvané restrukturalizace umožnilo beztrestně pokračovat v kvazi podnikání Juraji Širokému, přičemž mnoho lidí bylo okradeno.

Před časem Ficův Smer změnil zákon tak, aby firmy mohly dostat státní úlevy i bez souhlasu vlády jako celku. Následovalo rozhodnutí ministerstva hospodářství o daňových



■ Nejen politikou je člověk živ.

Zdroj: Pixabay

prázdninách ve výši 60 milionů eur pro Duslo Šaľa, které patří do portfolia Andreje Babiše. V té samé době přítom stát ve jménu ozdravování veřejných financí zvýšil daňovou zátěž pro ostatní podnikatele.

Mohli bychom zde uvést i mnoho jiných případů, kdy si oligarchie vylobbovala změnu zákona anebo nějaké výjimky ze zákona. Jiným příkladem propojení oligarchie a politiky se v minulosti stal třeba pobyt Ficova ministra financí Jána Počiatka na jachtě finanční skupiny J&T těsně před vstupem Slovenska do eurozóny. Banka J&T pak na změně měny vydělala tak, jako by dopředu znala finální kurz koruny vůči euru.

Týdeník Trend před časem vyčíslil, že nejsilnější oligarchové, tedy finanční skupiny a podnikatelé s napojením na stát, mají vliv na aktiva firem v hodnotě téměř 37 milionů eur. To je osmkrát více než aktiva na Slovensku působících automobilek Volkswagen, Peugeot Citroën a Kia dohromady. A to zde hovoříme o číslech na základě veřejně dostupných údajů. U mnohých akciových společností totiž není jasné, kdo je jejich skutečným akcionářem, působí zde i schránkové firmy se sídlem v daňových rájích. Takže vedle oficiálních údajů existuje ještě několik „skrytých“ miliard, které nelze dohledat. Vliv oligarchů tak bude

nejspíš daleko větší, než naznačují oficiální statistiky.

Fico přebíral klíčové oligarchy od Mečiara, jediným novým oligarchou v prostředí Smeru je Miroslav Výboh. Právě o něm se hovoří jako o nejsilnějším a nejvlivnějším muži v blízkosti Roberta Fica a jeho strany. Výboh kdysi začal podnikat s firmou Willing, která získala významné armádní zakázky. I když se stále angažuje v zbrojařském průmyslu, nefiguruje nyní v žádné společnosti. Výboh spolu s Jurajem Širokým, Jozefem Brhelem a Vladimírem Poórem bývají označováni jako akcionáři strany Smer-SD.

Za zmínku stojí, že do roku 2006 měla značný vliv rodina Weissů, blízká levicové SDE. Když Fico odešel z SDE a založil Smer, zůstali Weissové věrni původní straně. V roce 2002 se jim snažili neúspěšně oživit, podobně neuspěli i ve snaze prosadit se s vlastní stranou 99%. Ze sféry vlivu je tak vytlačili oligarchové se silnějším politickým krytím.

Kolonizace médií

Slovenská média byla významným aktérem revolučních i porevolučních změn. Na začátku transformačního procesu se však nevyjasnila úloha a postavení žurnalistů ani základy novinářiny.

pokračování na straně 10

TÉMA: Slovensko před volbami

dokončení ze strany 9

Po nástupu Vladimíra Mečiara k moci v roce 1994 se veřejnoprávní média stala nástrojem politických dezinformačních kampaní a proti nezávislým médiím se vytvářel silný politický i ekonomický tlak. Jak za časů Vladimíra Mečiara, tak i za první vlády Roberta Fica se potvrdilo, že prohlubování deficitu demokracie se promítá i do mediální sféry.

Když se v roce 2012 Fico stal podruhé premiérem, stáhl dříve podané žaloby na média. Nejprve měly žaloby novináře zastrašit, po jejich stažení se měl naopak vytvořit dojem vstřícného a k dialogu ochotného ministerského předsedy. Obě pozice byly mocenskou hrou, na kterou klíčová média v obou případech „skočila“. Následně se v některých médiích začaly objevovat příspěvky vykazující mnoho znaků PR produktu ve Ficův prospěch.

V oligarchicky řízeném státě jsou média integrována do klientelistického systému a do úzkého vztahu mezi politickými a ekonomickými elitami. Politika se tak do značné míry dělá i prostřednictvím mediálních dohod. Namísto veřejné debaty se objevuje zinscenovaná politická diskuse. Média se tak proměňují v politické aktéry: politiku víc dělají, než o ní informují. Když vlastnické vztahy v médiích tvoří také lidé s blízkým vztahem k vládní straně, riziko ještě vzrůstá.

Potřebujeme demokratizaci demokracie

Za vlády strany Smer-SD se Slovensko ocitlo v pokročilé oligarchizaci politiky. O finančních skupinách a podnikatelích napojených na stát už se toho napsalo hodně.

Skutečnost, že úzká skupina lidí ovládá klíčová odvětví, je hrozná a varovná. Stejně znepokojující je však to, že se s příchodem nové strany #Siet' ke slovu hlásí byznysmeni druhé ligy, přičemž o přítomnosti finanční skupiny v pozadí této strany se nespokulují jen tak náhodou. Šéf strany Radoslav Procházka neuměl věrohodně vysvětlit již financování své prezidentské kampaně v roce 2014 a stejně tak nyní vyvolávají mnohé pochybnosti obrovské finance vynakládané na propagaci strany #Siet'. Navíc Procházka opakovaně připouští povolební spolupráci s Ficovou stranou. Z těchto i mnoho jiných důvodů se nemůže divit, když ho mnozí označují za jakéhosi trojského koně Smeru na pravici.

S ohledem na výše napsané jedna z klíčových otázek pro Slovensko zní, jak omezit nežádoucí vliv oligarchů na politiku a jejich napojení na stát. To není možné změnit ze dne na den. Při dobré vůli lze však přijímat opatření, která postupně omezí prostor pro podobné jevy a nekalé praktiky. Centrální registr smluv a povinné zveřejňování smluv na internetu, projekt Otevřeného vládnutí, reformy v justici atd. jsou opatření, která byla vysoko ceněná i v zahraničí. A potvrdilo se, že tudy vede cesta k rozvoji demokracie. Ukázalo se však rovněž, proč je cesta ke změně uprostřed propojení politických a ekonomických sil a zájmových skupin tak náročná a proč se jí mnozí brání.

Potvrdilo se, že klíčový problém představuje cyklický návrat politiků se silnými a vlivnými oligarchy v pozadí. Jak to změnit je už jiná otázka. Zdá se však, že současná opozice se ani za poslední čtyři roky nepoučila.

Marián Balázs



■ Robert Fico si rozumí nejen s voliči.

Foto: Facebook/RobertFico

Občanský prezident Andrej Kiska

Andrej Kiska je v pořadí čtvrtým slovenským prezidentem. Podnikatel a filantrop, jenž podle jedněch vyhrál proto, že využil prostor po neúspěšné prezidentské kandidatuře Ivety Radičové. Podle druhých vyhrál hlavně díky chybě Smeru. Vládní strana totiž nasadila do voleb svého předsedu a premiéra Roberta Fica, místo aby vsadila na konsenzuální a politikou nezatíženou osobnost, která by měla výrazné sociální a národní cítění.

Na Kiskově vítězství je zajímavé především to, že vyhrál v čase vládnutí jednobarevné většinové vlády. Dnes už můžeme v klidu tvrdit, že politický monopol není demokracii vlastní, a to ani té slovenské ne. Tato nestandardní společenská situace vyvolala protitlaky. Mezi ně je třeba počítat volební vítězství extrémisty Mariana Kotleby, který se stal županem Banskobystrického kraje. A patří sem i jiná historická událost, kdy poprvé v prezidentských volbách zvítězil skutečný občanský kandidát nezatížený politickou minulostí ani členstvím v komunistické straně. Tato dvě dříve nevídaná volební rozhodnutí nemusejí s monopolem Ficovy vlády přímo souviset, každopádně se však odehrála za její éry. A ukazuje se, že se v tomto čase chovali voliči odvážněji. Jednou s negativním a jednou s pozitivním výsledkem. Projevila se i tendence, že voliči začali brát v úvahu nezkušené osobnosti, jež samy sebe označují za nepolitiky.

Vyhrál Kiska, prohrály strany

Druhé kolo prezidentských voleb, jež se konalo 29. března 2014, bylo prohrou všech politických stran. Většina voličů nechtěla za prezidenta Fica, ale ani žádného jiného politika. Andrej Kiska získal 1 307 065 hlasů, Robert Fico 893 841. V parlamentních volbách 2012 získal Smer 1 134 280 hlasů, přičemž Fico měl tehdy 762 360 preferenčních hlasů. Čísla naznačují, že při prezidentských volbách dorazila na politický trh adekvátní nabídka, jež zaujala i ty, kteří běžně nechodí volit, protože nevěří politickým stranám. Přímou volbu hlavy státu však zřejmě vnímají jako možnost něco změnit. Navíc Kiska se prezentoval jako nekonfliktní osobnost, a i to mohlo voliče unavené stranickými sváry



■ Elán Andreji Kiskovi neschází.

Foto: Facebook/AndrejKiska

zaujmout. Zajímavý byl i tím, že nebyl zatížen kauzami, ačkoliv se Smer snažil na něj nějaké pseudokauzy vyrobit. Výběrem Kisky tak mohli voliči chtít ukázat, že nechutnou manipulaci odmítají.

Začátek Kiskova prezidentství

V prvním roce se prezidentovi dařilo nevyvolávat konflikty s premiérem Ficem. Zpočátku se soustředil na budování své pověsti, neboť nebyl vnímán jako státník. Postupně se mu povedlo vytvořit svůj obraz coby jakéhosi spravedlivého občana. Od začátku měl k dispozici velký mediální prostor, ale nezneužíval toho. V jednu chvíli se sice zdálo, že se snaží stát miláčkem médií, ale naštěstí se včas stáhl a začal v médiích vystupovat střídměji. Už neřikal novinářům věci, které by možná rádi slyšeli, ale on je neměl nijak podchycené. Zdá se, že si uvědomuje, že ho média mohou udělat populárnějším, ale není dobré to nechat jen na nich, neboť se pak na nich stává

závislým. Proto se snaží pozornost médií i veřejnosti zaujmout zejména díky razanci, obsahu a praktickým výsledkům.

Opozice

Prezident si dává pozor i na opozici. Ta ho sice ve volbách podpořila, ale šlo o podporu dost vratkou. Opozice stále zřejmě nevidí prezidentovi do karet, a neví tudíž, co od něj může čekat. Objevují se náznaky, že navzdory navenek dobrým vztahům nemá prezident u opozičních stran příliš velkou podporu. Pro opozici je zatím pohodlné držet se na straně vítěze, ale prezident má dost zkušených poradců na to, aby mu vysvětlili, že v politice plácání po zádech znamená ještě míň než v běžném životě. Nevíme, jak moc Kiska zákulisně vstupuje do slovenské politiky. Je však všeobecně známo, že má kolem sebe lidi, kteří jsou schopni předvídat v politice pár kroků dopředu.

pokračování na straně 12



■ Tak tohle, pánové, po mně nechtějte. Jsem politikem bez přetvářky.

Foto: Facebook/AndrejKiska

dokončení ze strany 11

A snad i Kiska již umí rozlišit motivy návštěv, které se ohlásí v Grasalkovičově paláci.

Soudnictví

Prezident se zatím nejvíc soustředil na fungující soudnictví. Slušným soudcům vyjadřoval podporu a nabádal je, aby si sami věcně a přísně určili svoje etické normy. Kvůli odmítnutí některých nominací na ústavní soudce, jež mu předkládal parlament, se dostal do sporu s Ústavním soudem. Jádrem sporu bylo to, zda prezident může odmítnout vybrat si z návrhů parlamentu a nutit jej k novému výběru kandidátů. Slovenský ústavní soud, jak už to v mladých demokraciích bývá, nezachází se svými kompetencemi vždy úplně šťastně. Nejednou odmítá dát přesnější výklad s tím, že ten současný je dostatečně jasný. To se přesně stalo Kiskovi, jehož návrhem na výklad ústavy ohledně jmenování ústavních soudců se košický soud odmítl zabývat. Prezident mu nedávno vzkázal, že se na něj po parlamentních volbách zaměří, a dokonce uvedl: „ (...) proto musím s lítostí konstatovat, že Ústavní soud se ukázal jako nezpůsobilý a neochotný. Že není způsobilý a ochotný plnit své ústavní poslání tak, aby nevyvolával vážné pochybnosti (4.2.2016)“. Ke Kiskově působení v oblasti soudnictví je třeba dodat, že na počátku jeho prezidentství nebyl do funkce předsedy Nejvyššího soudu zvolen Štefan Harabin. Nevíme, do jaké míry se o to zasloužil prezident, ale je známo, že mu byly sympatické výzvy a tlaky nevládních organizací a části soudců, aby kontroverzní Harabin nebyl jmenován.

Korupce, fungování státu

Zde je spíše apelujícím prezidentem. Přiznal, že mu tajná služba nedala bližší informace k spornému

spisu Gorila, jenž popisuje korupční pozadí slovenské politiky. Kiska často mluví o potřebě skutečné změny. Chce proto znát od stran opravdová řešení problémů, které Slovensko pálí. Už je občas označován za aktivistického prezidenta, neboť nedávno vytvořil stránku verejnaobjednavka.sk. Nabádá zde voliče, ať se připojí k výzvě politickým stranám, aby za své priority považovaly školství a zdravotnictví. Lze očekávat, že po březnových volbách se jeho aktivita ještě zvýší. Jeho adaptační období totiž končí.

Zahraníční politika

Kiska respektuje nastavený zahraničněpolitický směr země, nicméně občas vyvažuje nestandardní výroky premiéra Fica. Od července 2016 bude Slovensko předsedat Evropské radě. Jaká role zde připadne prezidentovi, bude dost záviset na výsledku březnových voleb, z nichž vzejde nová vláda.

Možné zklamání

Mediálně mu nejvíc uškodilo využívání vládního speciálu na vnitrostátní lety, hlavně mezi Bratislavou a Popradem, kde žije jeho rodina. Prezident se o tom baví otevřeně. Asi pochopil, že něco negativního se na něj vždycky najde. Tato kauza se ovšem nejvíce jeví být nebezpečnou. Stále nečelil těžkému úderu pod pás ani veřejně neprohrál důležitý spor. Až něco takového přijde, poznáme další rozměr Kiskovy osobnosti. Možná se pak neudrží, pustí se do ostrého politického boje a začne ztrácet sympatie. Politiků, kteří začali dobře, už jsme zažili hodně...

Martin Gonda

Budapešť nad Vislou?

Historické paralely mají sice sloužit k lepšímu pochopení, málokdy jsou ale přesné a sklouzávají ke zjednodušením ztěžujícím pochopení reality. Navíc nám neumožňují adekvátní reakci na nové fenomény, neboť na ně úzkostlivě nahlížíme starým pohledem. Zvláštním příkladem je připodobňování Kaczyňského Polska k Orbánovu Maďarsku.

Když po loňských polských volbách začala vítězná strana Právo a spravedlnost rychle realizovat své představy o proměně Polska, začalo se hovořit o orbánizaci střední Evropy. Situace v Polsku a Maďarsku je však odlišná hospodářsky, společensky i politicky a stejně tak bude mít i Kaczyňského tažení jiný výsledek, než kterého prozatím dosáhl Viktor Orbán.

Připomeňme si, co přispělo k Orbánovu fenomenálnímu vítězství v roce 2010. Maďarská společnost byla otrávená ekonomickou stagnací. Vstup do EU nepřinesl výrazné ekonomické oživení, kterému se těšily Slovensko, Česko nebo Polsko. Socialistická politická elita ztrácela poslední zbytky důvěry a lidé demonstrovali v ulicích na protest proti aroganci vládnoucí moci. Do toho vtrhla hospodářská krize a západní Evropa se začala potýkat s problémy eurozóny. Viktor Orbán se zdál být jediným zachráncem maďarského státu.

Polská společnost je dnes naopak sebevědomá, přiznává, že se jí žije stále lépe, a věří evropskému projektu. Stejně jako Maďaři v roce 2010 sice Poláci při volbách toužili po výměně politických elit, avšak necítili se tolik ohroženi. Nevzhlíželi k budoucnosti s takovými obavami jako Maďaři, když si zvolili Orbána. I předvolební kampaň Práva a spravedlnosti se zaměřila především na zvyšování blahobytu domácností. Jinými slovy strana říkala, že bude Polsko modernizovat důsledněji a starostlivěji než její předchůdci.

Odlišné bojiště i taktika

Fidesz získal v roce 2010 ústavní většinu a ústavu také změnil. Oproti tomu Jarosław Kaczyński sice

opakovaně tvrdil, že změna ústavy je jeho cílem, avšak dosáhl jen většiny prosté. Orbán proměnu státu rozložil do dvou volebních období. Díky ústavní většině vhodně změnil volební zákon, aby i při nižší podpoře v roce 2014 udržel svoje pozice a mohl v realizaci svého projektu pokračovat. Kaczyński provádí změny neesteticky a překotně, jako by ho už na počátku volebního období tlačil čas.

Postupné kroky Orbána nejenže nepřitáhly tolik pozornosti ze zahraničí, ale zároveň mu pomohly vytvořit auru dobrého starosty, jenž pečuje o stabilizaci poměrů. Tím si získal především střední třídu, která dnes tvoří důležitou oporu jeho voličské základny. Zároveň Fidesz mohl dovnitř i navenek strašit tím, že jakákoli alternativa je jen horší, neboť vedle něj vyrostl v reálnou politickou sílu extrémistický Jobbik. I proto dokázal Orbán ovládnout celé Maďarsko s výjimkou Budapešti.

Naopak Kaczyński svým útokem na veřejné instituce uvrhl střední třídu v nejistotu a Právo a spravedlnost začaly rychle padat preference. Ve volbách sice získalo nadpoloviční většinu v parlamentu, avšak Polsko zdaleka neopanovalo. Volební mapa Polska zůstala víceméně stejná. Východ volil konzervativně a západ spíše liberálně. Jen voličů na západě přišlo méně než obvykle.

Kaczyński má k Orbánovi daleko i osobnostně. První platí za asketického samotáře, který se těžko vyrovnává se ztrátou bratra, zatímco druhý se cítí dobře mezi lidmi, má velkou rodinu a nebojí se ukázat, že se mu v politice dobře daří.

Maďarský hospodářský model

Mezi současnými nejmocnějšími muži Polska a Maďarska lze však najít i řadu podobností. Oba soudí, že je zapotřebí bránit národní stát před globalizací pomocí posilování role státu v ekonomice a ochranou vlastní kultury. Odpor vůči globalizaci je pak nejviditelnější při odmítání evropeizace. Právo a spravedlnost však žádný originální recept za dobu své existence

pokračování na straně 14



■ Viktor Orbán se v únoru setkal s polskou premiérkou Beatou Szydło.

Foto: Facebook/OrbanViktor

dokončení ze strany 13

vyvinout nedokázalo. Historická politika či obratná filozofická argumentace jednoduše hospodářský rozvoj tažený domácím kapitálem a silnými domácnostmi nepřinesou. Proto Kaczyński a jeho poradci začali hledat inspiraci v Maďarsku a vypůjčili si některé programové postuláty, jako jsou zdanění zahraničních bank a obchodních řetězců nebo ochrana domácností, jež se zadlužily půjčkami ve švýcarských francích.

Je ale otázkou, zda sebevědomá polská společnost tyto kroky docevní. Zatímco frustrování maďarští

voliči hledali v roce 2010 ochránce, kterého našli, velká část Poláků vidí v Kaczyńském spíše poblázněného revolucionáře. Koneckonců sám kvůli špatné image nekandidoval ani na prezidenta, ani na premiéra.

Zatímco Orbán tedy dobře pochopil, co si Maďaři přejí, Kaczyński se podle rychlého pádu podpory Práva a spravedlnost zle přepočítal. Buď svůj kurz upraví, nebo ho čekají už jen samé porážky.

Kaczyński tak má možná blízko k Orbánovi a Právo a spravedlnost k Fideszu, ale Polsko je svojí společenskou a politickou situací velmi daleko od Maďarska. Proč se tedy ta

divoká paralela stala tak oblíbenou? Řekl bych, že spojováním názorů společnosti s pohledy ústřední politické osobnosti se dává arogantně a přezíravě najevo, že tyto národy jsou nedospělé nedovyvinuté. Jako by stále musely někoho následovat. Možná tato logika může platit v zemích, kde režim společnost ovládá, avšak nikoli v demokraciích, jako je Polsko.

Vít Dostál

Publikace tohoto textu je součástí projektu ÚMV: „Podpora veřejné debaty o aktuálních tématech týkajících se Polské republiky“ a byla podpořena Česko-polským fórem.

Ukrajina: k hysterii není důvod

Současnou situaci na Ukrajině mají mnozí tendenci hodnotit velmi negativně – reformy probíhají buď pomalu, nebo vůbec, nejsou nijak vidět, ekonomická situace se výrazně nezlepšuje a stále, byť v utlumené míře, pokračuje válka v Donbasu. Tyto pocity však vesměs vyplývají z neinformovanosti a neznalosti ukrajinských realití.

Pro média je z pochopitelných důvodů mnohem atraktivnější zasedání národní rady pro reformy, na kterém ministr vnitra Arsen Avakov hodil po bývalém prezidentovi Gruzie a gubernátorovi Oděské oblasti Michailu Saakašvilim sklenici vody, než „neviditelné“ reformy například v podobě decentralizace státního rozpočtu. V kombinaci s tím, že frontová linie v Donbasu je dlouhodobě zmražená a ukrajinští vojáci umírají „pouze“ po jednotlivcích, není překvapivé, že z (ne)informování o Ukrajině vzniká obraz, jako by se za poslední rok vůbec nic nezměnilo.

Reformy pokračují

Americký politolog ukrajinského původu Alexander J. Motyl ve svém lednovém krátkém textu správně upozorňuje, že ukrajinská realita zdaleka neodpovídá „bez nadějně hysterii“, s níž ji hodnotí Západ, a konstatuje, že „negativisté se ohledně Ukrajiny mýlí“. Nejenže se Ukrajina podle některých zaručených předpovědí nerozpadla a ekonomicky zcela nezhroutila, ale postupně se daří situaci stabilizovat. Bilanční článek nezávislého ukrajinského zpravodajského serveru Ukrajinska Pravda z konce roku 2015 skutečně odhaluje, že mnohé reformy především v oblasti boje proti korupci, ale také například bankovníctví či energetické bezpečnosti, již prošly parlamentem. Zároveň označuje drtivou většinu přijatých reformních zákonů za pozitivní a negativně hodnotí jen 10 % z nich. Řada reforem skutečně začíná úspěšně fungovat, avšak pochopitelně ne vždy postupuje jejich implementace tak, jak by si jejich autoři přáli.

Podobně hodnotí stav ukrajinské ekonomiky i britský The Economist, který konstatoval, že Ukrajina na tom při všech svých problémech není tak strašně, jak se na první pohled zdá, respektive že „situace není všude stejně špatná“. Hrozivé statistiky jsou totiž především důsledkem situace ve dvou ukrajinských oblastech – Doněcké a Luhanské, kde celou dobu probíhá válečný konflikt. Některé regiony především na západě země, ale třeba také Mykolajivská oblast na jihu Ukrajiny přitom naopak vykazují zjevné tendence růstu.

Nadšení z policistů

Právě již zmíněný boj proti korupci je oblastí, v níž se podařilo prosadit snad nejvíce reforem. Zřejmě nejspektakulárnější příklad představuje reforma policie, která byla zahájena loni v červenci, kdy začali noví policisté, kteří nahradili notoricky zkorumpované příslušníky milice, působit v Kyjevě. Od té doby se reformovaná policie postupně objevuje i v dalších ukrajinských městech. Kromě zcela evidentní vizuální změny z postsovětské milice došlo i k výraznému navýšení platů, což by v kombinaci s nadšením Ukrajinců z nových policistů mělo být klíčovým protikorupčním opatřením.

Podobně začíná pomalu fungovat loni utvořený protikorupční úřad, který doplňují noví „protikorupční“ prokurátoři. První „zářez“ si protikorupční úřad připsal již v prosinci, kdy byl za převzetí úplatku ve výši čtyř tisíc dolarů zadržen soudce z města Severodoněck v Doněcké oblasti. Mimochodem právě historie vzniku protikorupční

prokuratury symbolicky ilustruje průběh mnoha ukrajinských reforem. Po mnoha kontroverzích souvisejících mimo jiné s výběrem jejího šéfa, velké kritice ze strany EU a velkých průtahů byl nakonec celý proces úspěšně dotažen do konce. Ve všech těchto případech se jedná o zřízení zcela nových institucí, které by měly být teoreticky zcela nezávislé na jakýchkoliv původních strukturách. To by bylo ještě před dvěma lety, kdy se Euromajdan blížil ke svému vyvrcholení, zcela nemyslitelné. Někteří ukrajinští aktivisté právě tento přístup – zřizování zcela nových institucí, které nahradí ty staré – považují za jedinou možnou cestu, jak lze Ukrajinu skutečně transformovat.

Mimo těchto nejviditelnějších změn však dochází i k zavádění řady dalších reforem, které nejsou na první pohled tak vidět, avšak výrazně přispívají k větší transparentnosti ukrajinského prostředí a dávají větší prostor místním samosprávám. V tomto smyslu patří mezi klíčové změny například loňské zprovoznění cent-

rálního registru nemovitostí, do kterého lze volně nahlížet na internetu.

Energetická bezpečnost: nezávislost na Rusku roste

Kapitolou sama pro sebe je otázka energetické bezpečnosti a především pak dodávek zemního plynu, která pochopitelně v souvislosti s ukrajinsko-ruským konfliktem nabyla na naléhavosti. Podle slov ukrajinského prezidenta by právě letošní topná sezóna měla být převratná v tom, že se Ukrajina poprvé zcela obejde bez přímých dodávek plynu z Ruska, a to i přesto, že Rusko k prvnímu lednu nabídlo Ukrajině novou slevu na plyn. Tím Ukrajina svým způsobem symbolicky uzavřela dlouhodobé problémy, které se projevovaly mimo jiné „plynovými krizemi“, jako byla ta v roce 2009.

Ke změnám pochopitelně došlo i v řadě dalších oblastí, a ačkoliv je stále co dohánět a občas dochází k přehmatům, tak se věci přece jen neustále posouvají dále. Na tom nic nemění ani fakt, že se řada problémů řeší ad

hoc v závislosti na tom, co momentální situace umožňuje. Zmíněné přehmaty (typicky například zákaz vstupu do země třem novinářům BBC) totiž velmi často nevyplývají ze špatného záměru ukrajinských orgánů, ale spíše z jejich nekompetentnosti, velkého přetížení (což obzvláště platí pro parlament) a špatné komunikace - jak mezi sebou, tak navenek. Důležitým faktorem, který posouvá reformy na Ukrajině dále, je i relativně malý tlak klíčových ekonomických hráčů, tedy ukrajinských oligarchů. Kromě toho, že jim některé reformy (typicky reforma policie) nijak nevadí a nezasahují do nich, tak je zároveň zjevné, že tlak z jejich strany není tak silný respektive koordinovaný, aby mohl bránit i postupnému procesu transformace ve sférách, které se jich bezprostředně týkají. Díky tomu se například podařilo získat zpět kontrolu nad státními energetickými společnostmi, které de facto ovládal oligarcha Ihor Kolomojskyj. V mnohém se totiž věci posouvají kupředu

pokračování na straně 16



■ Ukrajina a EU jsou si stále blíží. Zleva: Donald Tusk, Petro Poroshenko a Jean-Claude Juncker.

Foto: Facebook/PetroPoroshenko

dokončení ze strany 15

samovolně – mimo jiné v souvislosti s přibližováním k EU, které vstoupilo do nové etapy – a lze jim již jen velmi těžko bránit.

O krok blíže k EU

Prvního ledna 2016 se totiž podařilo alespoň provizorně naplnit jeden ze zásadních cílů ukrajinských reformátorů a aktivistů. V tento den začala platit zóna volného obchodu mezi Ukrajinou a EU, která je součástí Asociační dohody, jejíž nepodepsání bylo v listopadu 2013 první rozbuškou Euromajdanu. Kromě toho Evropská komise doporučila za splnění určitých podmínek zrušení krátkodobých víz pro občany Ukrajiny, Gruzie a Kosova. V praxi to znamená, že by se Ukrajinci mohli dočkat zrušení víz již v průběhu letošního roku. Zóna volného obchodu zatím platí provizorně proto, že Asociační dohoda ještě stále nebyla plně ratifikována. Důvodem je hlavně to, že se o ní bude 6. dubna v Nizozemsku konat nezávazné referendum. Takřka jistě jej zneužijí místní populisté, aby se vymezili

li vůči evropské integraci. Samotná dohoda, jež je primárně technickým dokumentem, bude pro ně pouze zástupným tématem.

V souvislosti se současnými rusko-ukrajinskými vztahy a vzájemnou obchodní válkou je otevření evropského trhu pro Ukrajinu kriticky důležité a zároveň je pro ni obrovskou příležitostí. Zóna volného obchodu s EU totiž mimo jiné znamená, že ukrajinské společnosti, které budou chtít působit na evropském trhu, musí své standardy harmonizovat s těmi unijními, což může notoricky neefektivní ukrajinské produkci jen prospět. Kromě zrušení cel a sjednocení standardů budou mít ukrajinské firmy nově přístup i k veřejným zakázkám v EU. Díky těmto změnám by Ukrajina měla být schopna produkovat konkurenceschopnější zboží a přilákat investory ze Západu, což by ve svém důsledku mělo stimulovat růst ukrajinského hospodářství a tím i podpořit modernizaci země. V jistém smyslu symbolicky se přítomnost Ukrajinců na evropském trhu projevila již na konci ledna, kdy bylo oznámeno, že polsko-ukrajinské konsorcium postaví jeden z úseků nové rychlostní silnice S7 z Krakova do Zakopaného.

Svým způsobem tedy mohou Ukrajinci Putinovu Rusku poděkovat za to, že je po anexi Krymu, rozpoutání války v Donbasu a nyní i zrušení vzájemných obchodních výhod i nadále nutí k výrazné reorientaci na zdravější trhy a dramatickému zpřetrhání vzájemných vazeb, ke kterému by za běžných okolností dost možná vůbec nedošlo. Že si lze poradit i bez Ruska, nakonec Ukrajina dokázala i tím, že v průběhu ledna dorazil první vlak se zbožím po tzv. „nové hedvábné stezce“ z Ukrajiny do Číny bez průjezdu přes ruské území, což ukrajinská média náležitě oslavila. S Ruskem jakožto největším sousedem musí Ukrajina pochopitelně vždy nějakým způsobem počítat. V delším výhledu je nicméně mnohem perspektivnější spolupráce se západními státy, která je zřejmě jediným způsobem, jak lze probíhající transformaci dovést k úspěšnému konci, a díky ní má Ukrajina možnost dohnat mnohé z toho, co od 90. let zanedbala. Přibližování se k EU pochopitelně ještě samo o sobě nezaručuje úspěch, ale v případě Ukrajiny je jeho nezbytným předpokladem.

Michal Lebduška

Usínání na vavřínech - střední Evropa a snižování emisí

Podle údajů z pražského Klementina byl poslední měsíc roku 2015 nejteplejším prosincem v historii měření, které zde započalo roku 1775. Země se otepluje a je nutné proti tomu bojovat – alespoň to tvrdí závěry pařížské klimatické konference. Jaké jsou úspěchy a limity států Visegrádské čtyřky ve snaze zabránit globálním klimatickým změnám?

Pařížská klimatická konference, která se konala koncem loňského roku, měla za cíl zabránit globálnímu oteplování a negativním jevům, které jsou s ním spojeny. Výsledkem prosincových dvoutýdenních diskusí je dokument s názvem Rámcová úmluva OSN o změně klimatu, který začne platit od 1. ledna 2020 a nahradí protokol z Kjóta (1997). Bezmála 200 států se v něm shodlo, že by se teplota v porovnání s předindustriální érou neměla zvýšit o více než 2 °C a ideálně by neměla přesáhnout 1,5 stupně. Tento ambiciózní cíl by měl být naplněn společným úsilím zainteresovaných států. Mezi ně patří samozřejmě i všechny země Visegrádské skupiny.

EU coby lídr

Úkolem každého účastnického státu konference bylo přinést konkrétní návrh na snižování emisí

skleníkových plynů (greenhouse gases, GHG), které jsou jedním z hlavních faktorů růstu globálních teplot. V tomto ohledu si ale státy V4 nemusely příliš lámat hlavu – vše bylo již rozhodnuto v rámci EU, která se právem prezentovala jako lídr snah o udržitelnou budoucnost. Všechny členské státy se po společných konzultacích zavázaly snížit emise GHG minimálně o 40 % do roku 2030 ve srovnání s rokem 1990.

Státy V4: už máme splněno

Klíčovým poznatkem, který vyplývá z projevu představitelů středoevropských zemí, je, že lídři Visegrádu získali pocit, že už mají jaksí splněno. Polský prezident Andrzej Duda připomněl, že Polsko již snížilo emise od roku 1990 o 30 %, čímž několikanásobně předčilo své závazky z Kjótského protokolu.

Česká republika je na tom s propadem objemu vypouštěných emisí o 34 % podobně. Maďarsko již emise GHG snížilo dokonce o celých 36 % a má tak nejbliže ke splnění cíle 40% poklesu. Naši sousedé na Slovensku už mají se 41 % hotovo. Není náhodou, že mezi státy EU jsou ve snižování emisí nejspěšnější ty, které před rokem 1989, respektive 1991 patřily do sovětské sféry vlivu. Díky restrukturalizaci zastaralé ekonomiky nebyl takový problém emise GHG snížit, a to navzdory tomu, že mnohé vlády postkomunistických států stále podporují „špinavou“ energii.

Naše uhlí

Uhlí, respektive uhelné elektrárny jsou největším zdrojem emisí GHG, za něž je zodpovědný člověk. Když se podíváme, jak významnou roli tento zdroj energie ve středoevropské energetice hraje, je jasné, že máme před sebou ještě hodně práce. Polsko je uhelná velmoc, jelikož 54 % své energie získává právě z uhlí. Tamější ztrátové uhelné doly představují politicky citlivé téma, jelikož dávají práci tisícům lidí a celé zemi pak dobrý pocit, že Polsko má své vlastní zásoby energetických surovin. I proto premiérka Beata Szydło kladla takový důraz na „místní specifika“ v dosahování stanovených cílů a polští experti prezentovali metody čistého spalování uhlí. To je však hudbou budoucnosti a uhlí zůstává tím nejšpinavějším zdrojem energie, kterého se ovšem Polsko nevzdá. Asi není třeba připomínat, že Česká republika je na tom podobně. Zhruba 40 % energie pochází z uhlí a vláda těsně před pařížskou konferencí prolomila limity na dole Bílina. Na Slovensku sice poměr uhlí v energetice činí jen 22 %, ale vláda schválila prodloužení dotací pro těžbu a spalování nekvalitního hnědého uhlí o dalších 14 let, za což spotřebitelé zaplatí asi 1,5 miliardy eur. Jediné Maďarsko je výjimkou – v jeho energetickém mixu tvoří uhlí 11 %.

A co ekonomika?

V souvislosti se snižováním emisí řeší státy V4 především jeho dopady na ekonomiku. Nutno přiznat, že toto téma trápí celý svět a je hlavní brzdou snah o snížení dopadů globálních klimatických změn. Jak již bylo řečeno, EU si klade poměrně ambiciózní cíle s ohledem na snižování svých emisí GHG. To ovšem stojí spoustu peněz, což se pak promítne i do cen výstupů evropských ekonomik. Obavy ze ztráty konkurenceschopnosti na světovém trhu jsou silné a dovedeme si je, na rozdíl od výsledků globálního oteplování, živě představit.

Měl jsem noční můru

Ze středoevropských politiků na klimatické konferenci zaujal

maďarský prezident János Áder. Ve svém projevu „Mám sen“, který se spíše měl jmenovat „Mám noční můru“, představil svou vizi blízké budoucnosti. V ní mu jeho vnuk pokládá bolestivé otázky: Proč lidstvo nezasáhlo proti globálním změnám klimatu, když na ně vědci upozorňovali? Proč teď musíme žít ve světě, který ohrožuje samotnou naši existenci?

Doufejme, že i přes dobré výsledky, kterými se země V4 mohou doposud pochlubit, neusnou naši politici na vavřínech. Dokážou se oprostit od tradičního spalování uhlí a podpořit investice do čistší ekonomiky? Když už ne pro budoucí generace, tak aspoň pro klidné spaní prezidenta Ádera.

Kateřina Hamatová



■ Ve Varšavě mají zatím jen umělou palmu...

Foto: Tomáš Fošum

2016: rok kontroly, voleb a nových spojení

Z kraje roku 2016 je dobré se zamyslet, co nás v České republice vlastně čeká. Mimořádné události, náhodné krize či nečekané skandály předpovědět nelze. I tak už lze ovšem odhadnout, jaký rok stojí před námi.

Na jeho počátku se hlavním tématem stala vládní opatření pro údajně lepší výběr daní: zavádění tzv. „kontrolního hlášení“ u DPH, které sice již platí, ale bude přezkoumáno u Ústavního soudu. A ještě větší pozornost vyvolal kontroverzní plán EET, který byl ve třetím čtení za dramatických okolností schválen v Poslanecké sněmovně. Vládní většině už došla trpělivost s obstrukcemi a po několika schůzích se rozhodla jednat řád Sněmovny kreativně obejít. Také EET tedy čeká to, že o její budoucnosti rozhodnou ústavní soudci. Půjde o rozhodnutí zásadní – tentokrát koalice s opozičním postupem zúčtovala rychle a nemilosrdně. Proto nejde už jen o jeden zákon, ale o princip.

Vztah státu k drobným podnikatelům a živnostníkům, na který budou mít obě normy zásadní vliv, se tak definitivně ustálí až v nejvyšší soudní síni. Existuje ovšem reálná šance, že u EET Ústavní soud sice konstataje porušení jednatého řádu, ale přesto nechá zákon v platnosti;

to se stalo během podobné konfrontace Nečasovy vlády s opozicí. Lze očekávat, že se obě normy stanou realitou.

Debata o kontrolních vládních hitech vyvolala řadu očekávání, a to jak pozitivních, tak negativních. Schválením proces začíná, hladkým fungováním a zvýšenými výnosy daní se pak završí. Pokud se podaří dořešit problémy s kontrolním hlášením a systém elektronické evidence bude fungovat lépe než například dopravní registr, může Andrej Babiš slavovat. Jakékoliv selhání nebo komplikace se ovšem setká s tvrdou reakcí opozice. A ukazuje se, že ani koalici partneri v této věci ministři financí nic neulehčí.

Probere se opozice?

TOP 09 se bude muset vypořádat s novým předsedou, který navzdory nespornému politickému talentu silným magnetem hlasů není. Aby si své pozice udržela, bude muset na svém stylu více pra-

covat. ODS se v roce 2016 pravděpodobně stane hlavní pravicovou stranou. Čeká ji mnoho vnitřních rozhodnutí, někteří členové navažují na původní „klausismus“, jiní a noví už rozhodně ne. Zdá se zřejmé, že na nové problémy a novou politickou situaci nelze aplikovat staré (a prokazatelně nepopulární) ideologizující schémata.

Ať se však bude snažit sebevíc, demokratická opozice v tomto roce příliš úspěchů bohužel neznamená. Nelze čekat ani dramatický nárůst preferencí, ani jakýkoliv zásadní politický úspěch. Vina přitom neleží ani tak na tom, co ODS a TOP 09 (ne)dělají, ale spíše na dobré paměti voličů: hříchy minulosti si stále vybírají svou daň. Je ovšem v zájmu českých voličů, aby v blízké budoucnosti posílili svou schopnost odpouštění.

Hlavní téma: volby

Od končícího jara ovládne českou politiku kampaň k podzimním krajským volbám. Billboardům a slibům budou předcházet politické střety uvnitř koalice, zejména mezi ANO a ČSSD. Oba lídři hlavních vládních stran potřebují uspět, Sobotka kvůli vnitrostranické opozici, Babiš kvůli image vítěze, na které jeho úspěch již delší čas stojí. Jisté je ale už nyní, že bez ohledu na výsledek obě strany svůj volební zisk za úspěch označí.

Zvláštní roli v krajských volbách bude hrát pověst stávajících hejtmanů z ČSSD. Ministerstvo financí již v minulosti podalo mnoho trestních oznámení. Tato dračí setba je určena k tomu, aby (alespoň částečně) zafungovala právě letos. Předzvěstí byla loňská kauza hejtmana Olomouckého kraje, bylo by překvapivé, kdyby zůstalo jen u něj. Lze odhadnout, že policie průběh voleb pravděpodobně ovlivní.



■ A tenhle o Slávkovi znáte?

Foto: Hrad

Co se (bohužel) nestane

Ve výhledu na rok 2016 je hodně důležité, co vláda a koalice rozhodně neudělají. Zmíňme ty oblasti, kde by byly reformy rozhodně zapotřebí.

Vláda se za minulý rok pochlubila tzv. profesionalizací státní správy. Ze zpětného pohledu je zřejmé, že se podařilo veřejné úřady politicky přeobsadit a následně vlastní lidi pomocí podezřelých výjimek zabezpečit. Státní správa dostala víc peněz i lidí, ale vyhnula se jí jakákoliv forma racionalizace. Lze s jistotou očekávat, že se to nestane ani letos.

Pro rok 2016 se nechystá žádná zásadní daňová reforma, která by celý systém zjednodušila či ulevila podnikům ve vysokých cenách práce. Nedojde ovšem ani k žádným radikálně levicovým nápadům, s nimiž ještě v prvním roce vlády koketovala ČSSD – šlo například o specifické korporátní daně či růst daní klasických.

Už na začátku tohoto roku se daně staly předmětem hlasité koaliční hádky. Šéf ANO navrhnul snížit daně na sudové pivo; neřekl to však na koaliční radě, ale v televizi. Reakce byla jednoznačná, obě další strany začaly nezávisle na sobě deklarovat, kolik a kde chtějí daně snížit a komu všemu tím pomoci. Na to, že je vláda teprve v poločase, je předvolební nervozita hodně vysoká. Proto si nelze představit, že by byly v daňovém systému předloženy promyšlené a konstruktivní změny.

Vláda rozhodně nepředloží žádnou promyšlenou a dlouhodobou důchodovou reformu. Jediné, co se současně reprezentaci „podařilo“, bylo definitivní ukončení tzv. II. pilíře z doby Nečasovy vlády. Bořit je ovšem vždycky snadnější než stavět. Problém s rostoucím deficitem důchodového účtu se tedy bude hrnout dál do budoucnosti.

Změny se neočekávají ani v klíčových normách, jakými jsou Občanský zákoník a další důležité a dlouho požadované novely. Ministr spravedlnosti Pelikán sice sbírá body kvalitním PR, má mnohdy i zajímavé a správné postoje v otázkách mimo svůj resort, ovšem jeho vlastní práce stojí.

Změny politické mapy

Přelom roku nám již naznačil, k jakému pozvolnému přeskupování může v české politice dojít. Dlouhodobá smlouva o neútočení mezi Andrejem Babišem a Milošem Zemanem se posouvá do další fáze. Prezident ve svém celkově odsouzeníhodném vánočním vystoupení dal najevo velkou vstřícnost k ANO, včetně například již zmíněné EET. Babiš obratem prezidenta pochválil. Lze čekat, že se jejich spolupráce prohloubí.

Stupňující se nevráživost prezidenta k premiéru Sobotkovi Babišovi konvenuje. Proto se ho (na rozdíl



■ Každému podle jeho potřeb.

Foto: Anobudelip.cz

od lidovců a opozice) hlasitě nezastal, když byl Sobotka terčem Zemanova útoku verbálním kalašnikovem. Lze předpokládat, že se Zemanova veřejná exposé budou v čase dále radikalizovat, v úrovni klesat a v četnosti růst. Je otázkou, zda najde Babiš či někdo z jeho hnutí hranici, za kterou už prezidenta tolerovat nepůjde.

Pokusí-li se ovšem ANO ještě nakročit vstříc nejružnějším prezidentovým postojům, narazí na velké problémy. Především je potíž v tom, že Zeman v mnoha svých názorech (na Rusko, migrační krizi či domácí politiku) nemá žádnou odpovědnost, může říkat prakticky cokoliv. Andrej Babiš a jeho tým jsou (naštěstí) vázání vládní odpovědností a nemohou působit zcela v duchu neřízené střely. Dříve či později nebude možné držet obě pozice zároveň.

Za druhé, malá část představitelů ANO se již delší čas vyjadřuje k zahraniční či bezpečnostní politice poměrně racionálně. Kdyby se měly názory hnutí sbližovat s postoji prezidenta, vyvolalo by to přinejmenším vnitřní krizi; nebo alespoň krizi důvěry ze strany stávajících voličů.

I s touto rezervou lze pro rok 2016 odhadnout, že se politická mapa ČR zásadně změní. Premiér Sobotka bude čelit spojené alianci Zeman-Babiš; neboť stojí v cestě k premiérskému křeslu pro svého 1. vicepremiéra a je téměř jediným, kdo může dokázat zabránit Zemanovu znovuzvolení.

Z hlediska dobrého vývoje této země tak pro nadcházející rok plyne poměrně překvapivý závěr: bude nutné panu premiérovi v tomto politickém boji držet palce.

Antonín Berdych

Otec zakladatel na výminku

Ať se nám to líbí nebo ne, Václav Klaus je společně s Václavem Havlem nejdůležitější postavou našich polistopadových dějin. Stále mu patří primát nejdéle vládnoucího českého premiéra, svou vrcholnou politickou kariéru zakončil jako prezident. Dalo by se proto předpokládat, že Klaus bude představovat váženou autoritu, na jejíž komentáře k společenskému dění bude široká veřejnost nedočkavě čekat. Jenže tomu tak není, Václav Klaus se ocitl na okraji, a to nejen zájmu.

Karel Schwarzenberg to nedávno vystihl docela přesně, když poznamenal, že mladí lidé, kteří nepamatují začátek 90. let, dnes nechápavě krouží hlavami, jak jejich rodiče mohli Klause volit. Přitom i podle Schwarzenberga Václav Klaus „tehdy udělal pár věcí, které tu zemi pohnuly kupředu“. Ten kontrast nemůže být větší. Stačí si třeba na YouTube najít záběry z předvolebního mítinku ODS před volbami v roce 1992. Klaus zde dodává lidem sebedůvěru a nabíjí je pozitivní energií. Všichni jsou plni očekávání a vyhlížejí „světlé“ zítřky. Sebevědomý a vzdělaný Klaus tehdy platil za otce ekonomických reforem. Rozhýbal navíc politický systém, když vybudoval silnou politickou stranu (ODS), díky čemuž jsme se z revoluční situace symbolizované Občanským fórem začali posouvat k standardní parlamentní demokracii. Po čtyřiceti letech komunismu Klaus učil společnost, že tržní ekonomika a soutěž politických stran mají plusová znaménka. Většina společnosti jej vnímala jako někoho, kdo nás táhne z post-sovětského marasmu na Západ. Jistě, nebyl sám. Byl však nejviditelnější a dělal záslužnou práci.

Střih do současnosti. Po třech letech od skončení druhého prezidentského mandátu se Klaus ocitl v ústraní. Nikoliv ovšem v klasickém politickém důchodu: Klaus stále něco píše, stále někde vystupuje, ale zajímá to už málokoho. Občas se někde vynoří, když média potřebují slyšet nějaký provokativní názor odlišující se od hlavního proudu v rámci Západu. Cožpak o to, provokující názory představují pro demokratická společenství živou vodu, protože budí diskusi, jež nám pomáhá překonávat nejrůznější překážky. Jenže provokace pro provokaci neslouží ničemu, a to je nejspíš problém Václava Klause. Anebo své současné názory například na uprchlickou krizi nebo situaci na Ukrajině myslí vážně, a potom je to horší. Člověk, jenž byl kdysi považován za pragmatika s bystrým mozkem, podlehl spikleneckým teoriím, že migrační vlnu záměrně vyvolaly evropské elity, aby vytvořily nového evropského člověka, a že proevropskou revoluci na Ukrajině podnítil Západ, aby nesvéprávnou zemi oderval od Ruska.

Bylo by samozřejmě chybou se tvářit, že Klaus se totálně změnil. Antizápadní, proruské a antiliberalní prvky se v jeho vystoupeních a činech objevovaly již dříve. Možná se spíše změnila společnost a Klaus se jenom přizpůsobil. Nebo to bylo naopak, a Klaus byl jedním z iniciátorů oné změny? Tato otázka napovídá, že „otcem zakladatelem“ je třeba se zabývat, protože i on je součástí našeho dnešního problému ztělesňovaného

Andrejem Babišem a Milošem Zemanem. Klaus totiž k erozi polistopadového režimu značně přispěl. Už nějaký čas tak pomáhá bourat to, co sám stavěl.

Nebezpečné známosti

V posledních letech u nás pozorujeme ústup klasických politických stran, místo nichž se derou k moci podnikatelské subjekty. Nejprve to byly Věci veřejné, pak nastoupilo Babišovo ANO. Občas lze zaslechnout ironické hlasy, že Andrej Babiš představuje jakési zvrácené naplnění „nepolitické politiky“ spojované s Václavem Havlem. Je fakt, že Havlův odtažitý vztah k politickým stranám utváření klasického parlamentního systému neprosplival. Jenže nedůvěru k politickým stranám paradoxně prohloubil také Václav Klaus. Sotva skončil v čele ODS a přestěhoval se na Pražský hrad, začal se chovat jako solitér a kul pikle - dělal tedy přesně to, co sám vytýkal coby premiér a předseda poslanecké sněmovny prezidentu Havlovi. V prvním prezidentském období se Klaus ještě musel krotit, neboť v časech nepřímé prezidentské volby potřeboval parlamentní strany ke svému znovuzvolení v roce 2008. Pak však již měl ring volný a nejvíce to odnášela „jeho“ ODS, s níž se demonstrativně rozřehnal. Na pádu vlády Mirka Topolánka měl Klaus viditelný, byť nepřímý podíl. Bez viny však nebyl ani na konci premiéra Petra Nečase, jež odstartovali „rebelové“ z řad poslanců ODS (později známí jako „trafikanti“), které Klaus verbálně podporoval. Zkrátka, Klaus své nástupce v čele ODS – Topolánka a Nečase – programově ničil. Místo tradičních stran začal inklinovat k podivným politickým subjektům. Stojí za připomenutí, jak po volbách v roce 2010 našel zalíbení ve Vítu Bártovi a Věcech veřejných. Podporoval je v Nečasově vládě otevřeně až do chvíle, kdy prasklo, že se Vít Bárta považuje za jeho vodiče. Místo normálních politiků se ke Klausovi začaly hlásit postavy z okraje politického spektra, vzpomeňme třeba Ladislava Bátoru nebo Adama B. Bartoše. Zapomenout nesmíme ani na Janu Bobošíkovou, která vedla do voleb 2013 volební blok Hlavu vzhůru, jenž se Klausem zaštiťoval. Klaus se sice objevoval na předvolebních mítincích i billboardech bloku, ale navzdory předchozím spekulacím ve volbách sám nekandidoval. Vzhledem k volebnímu debaklu „hlav“ si šance na úspěch vyhodnotil správně. Každopádně Klausův „románek“ s Bobošíkovou završil jeho záškodnickou činnost vůči ODS. I kvůli němu je ta strana dnes tam, kde je.



■ Jako by se Václav Klaus chystal položit svou oblíbenou otázku: A vy jste kdo?

Foto: Wikimedia Commons/David Sedlecký

Cesta na Západ a zpátky z vandru domů

Nejen ODS, ale i celou společnost ovlivnil Václav Klaus svým silicím euroskepticismem. Co na počátku vypadalo zajímavě a bylo svým způsobem prospěšné, se postupem času proměnilo v posedlost. Evropská unie bezpochyby není geniálním výtvorem a ve spoustě záležitostí si zaslouží věcnou kritiku. Jenže Klausův pohled se v průběhu let radikalizoval a o jeho skutečných motivech se můžeme jen dohadovat. Dlouho říkával, že naše členství v EU nemá alternativu, později se ovšem přiznal, že v referendu v roce 2003 hlasoval proti vstupu do Unie. Ponechme teď stranou jeho konkrétní výhrady vůči evropské integraci a soustředme se na kontext. Komu rozbíjení EU slouží? V první řadě samozřejmě Putinovu Rusku, s nímž má Václav Klaus daleko větší trpělivost než se zlým Brusel. Je tak schopný tvrdit, že Krym byl vždycky ruský, a znásilnění mezinárodního práva v podobě anexe poloostrova je tak vlastně v pořádku. V Klausově vidění světa za ruské vojenské intervence v Gruzii a na Ukrajině Putin nemůže,

viníci se nacházejí jinde, hlavně na Západě. Ne nadarmo českého exprezidenta Vladimír Vladimirovič osobně vyznamenal Puškinovou medailí. Opravdu si Václav Klaus myslí, že bruselská byrokracie znamená větší nebezpečí pro lidskou svobodu než vraždy novinářů a politických oponentů v Putinově režimu?

Jak již bylo řečeno, Klaus na úsvitu své politické éry symbolizoval zpětné začlenění naší země na Západ. Tehdy se ještě rád vyznával z obdivu k Margaret Thatcherové, která byla nota bene výraznou odpůrkyní Sovětského svazu, k němuž se současný Klausův oblíbenec Putin hrdě hlásí. Klaus se ve skutečnosti kromě EU vlažně stavěl i k našemu vstupu do NATO, díky němuž jsme se stali mimo jiné smluvním spojencem Spojených států. Klausova kritika Západu by mohla být přínosem, kdyby ovšem nekontrastovala s jeho pochopením pro různé orientální satrapy a autoritářské vládcy.

Václavův Miloš

Minimálně od časů opoziční smlouvy udržuje Václav Klaus politické spojení s Milošem Zemanem, takže nebylo divu, když Klausova rodina zuřivě podporovala Zemana v prezidentských volbách v roce 2013. Klaus tak za současnou degradaci prezidentské funkce v Zemanově pojetí nese přímou zodpovědnost, byť on sám se jako prezident po formální stránce choval daleko důstojněji. Klaus se sice občas vůči svému nástupci na Hradě v nějakém detailu vymezí, ale podporuje ho v těch nejhorších přešlapech, jako bylo jmenování vlády Jiřího Rusnoka bez ohledu na parlament. Asi není třeba příliš zdůrazňovat, že Klausovi konvenuje rovněž Zemanova náklonnost k Putinovi i jeho zneužívání uprchlické krize. Ostatně oba politici již v minulosti ukázali, že umí využívat ty nejnižší společenské pudry – viz nesmyslné strašení sudetskými Němci před parlamentními volbami v roce 2002. Stará dobrá „sudetácká“ karta se pak hodila i ve vzpomínané Zemanově prezidentské kampani.

Diego Armando Klaus

Klausův postupný polistopadový vývoj od víceméně liberálního demokrata západního stříhu k nečitelnému politikovi hrajícímu na nacionalistické a autoritářské struny se obtížně vysvětluje. Nicméně alespoň částečné vysvětlení vyplývá z historky Tomáše Ježka, jak Klaus hájil před 30 lety argentinského fotbalistu Diega Armanda Maradonu, jenž na mistrovství světa v Mexiku vstřelil gól rukou. Rozhodčí si toho nevšiml, Maradona se nepřiznal a gól platil. Argentina i díky tomu mistrovství světa vyhrála. Klaus měl tehdy údajně Maradonu obhajovat s tím, že oklamání rozhodčího je součástí hry. Pokud bychom tuto poučku vztáhli na politiku, rozhodčími jsou zde voliči. A ti již na vlastní kůži zažili několik Klausových „maradonovských“ figlů. K těm nejpodařenějším patřilo uzavření opoziční smlouvy po volbách v roce 1998 a prezidentská volba v roce 2003. V prvním případě Václav Klaus v čele ODS v předvolební kampani doslova mobilizoval proti levici, aby se pak s ní krátce po volbách bez skrupulí spojil. V druhém případě usměvavý Klaus coby vlk v rouše beránčím přesvědčoval poslance a senátory, tehdejší volitele hlavy státu, že nebude aktivistickým prezidentem a že je ochoten zapomenout na staré spory. Jak to nakonec dopadlo, jsme popisovali výše. Suma sumárum, Klaus svým machiavelismem notně přispěl k rostoucí nedůvěře české společnosti v klasické politiky, jejímž výsledkem je současná babišovsko-zemanovská realita.

Václav Klaus a Diego Armando Maradona se v jistém okamžiku ocitli na vrcholu a dokázali velké věci, které potěšily oko diváka, respektive voliče. Jenže oba mysleli především na sebe, nikoliv na zájem celku. Maradona končil svou kariéru dopingovými skandály, Klaus coby politik na výminku pokračuje v rozmývání svého politického odkazu z počátku 90. let. Stejně jako svého času na Maradonu, i na Klause je dnes smutný pohled.

Tomáš Fošum

Zlý Quijote a dobrotivé větrné mlýny

Institucím nedůvěřujeme. Nedávno zesnulý komunista Miloslav Ransdorf uvěřil krátce před svou smrtí jakémusi panu Huňkovi, že švýcarská Kantonalbank Zürich ho šikanuje a odmítá mu vydat peníze, dokonce s ním přerušila komunikaci. Panu Huňkovi nenaletěl jen český europoslanec, uvěřilo mu více lidí (ČT1, 31. srpna 2015, pořad Na stopě). Pan Vladimír Huněk provedl sociologický experiment. Výsledek potvrdil jeho předpoklad: zatímco našinec věří individu, o instituci pochybuje. A nejde zdaleka jen o Brusel nebo kdysi Vídeň.

Dobry člověk totiž od osmnáctého století bojuje se zlou institucí. Buď vítězí a emancipuje se od ní. Častěji však jako don Quijote v boji s větrnými mlýny troskotá a ztrácí se v labyrintu chodeb Zámku, podobně jako Kafkův zeměměřič Josef K. Známe řadu příběhů o tom, jak jedinec přivedl instituci na správnou cestu, ať už ve filmu nebo v literatuře. Dovedli byste si však vybavit alespoň jeden příběh, ve kterém instituce napravila či pozvedla člověka? Příběhy utváří naše vnímání světa, a tak vždy sympatizujeme s hodným Donem Quijotem bojujícím proti zlým větrným mlýnům, a ne naopak.

V poslední době se ale množí hlasy, že člověk není jen dobrý a instituce tak prohnílé. Ba dokonce, že demokracie se neopírá ani tak o rozhodnutí dobrých lidí, jako spíše o působení oněch zkažených institucí. Nabízí se provokativní závěr, že demokracii nejvíce prospívají instituce, jejichž volební období je co nejdelší, nebo takové, do nichž vůbec nevolíme! Na Západě to jsou zpravidla ústavní soudy a centrální banky.

Americký politolog Fareed Zakaria si na počátku své knihy *Budoucnost svobody* položil otázku: Co se stane, když se lidé rozhodnou ve svobodných a regulérních volbách zvolit rasisty a fašisty? Tuto možnost si nikdo dlouho nepřipouštěl právě proto, že člověk byl od osvícenství vnímán jako ušlechtilý a instituce od dob romantismu jako zkažená. Po zkušenosti z Jugoslávie 90. let Zakaria uvěřil, že instituce jsou ultimativní zárukou liberální demokracie a právního státu - poslední hrází stojící v cestě bezuzdnému demosu.

Ještě na podzim jsme tipovali, kolik spoluobčanů zblázní v příštích volbách Martin Konvička se svým Blokem

proti islámu: 5 %, 10 % nebo 15 %? Pak na něj ale jedna státní zástupkyně z Jablonce nad Nisou podala trestní oznámení kvůli podněcování nenávisti na sociálních sítích. Atmosféra se náhle změnila: Miloš Zeman Konvičku, se kterým před několika týdny ještě stál na pódiu na Albertově, zapřel. Nikým nevolená Věra Nováková tak zahnal na ústup prezidenta zvoleného 2 717 405 voliči a stačilo jí k tomu jediné – že reprezentovala instituci státních žalobců, (naštěstí zhoła nedemocratic-

ky!) interpretovala paragraf Zákona č. 40/2009 a vztáhla jej na zmíněného entomologa z Jihočeské univerzity.

Co když tedy instituce, ba i právní stát sám o sobě mají hodnotu vyšší, než jakou jsme jim ochotni a schopni přiznat? Raison d'Etat, říkají ve Francii. Neptejme se jen, co by měly udělat instituce pro nás, ale také, co můžeme udělat my pro ně.

Marie Jüptner Medková, Jan Jüptner



■ Větrný mlýn je připraven. A vy?

Foto: Jakub Jun

Čekání na velkého autora by se nám mohlo nevyplatit

Polonistka Olga Szmidt mluví o současné polské literatuře a ekonomických aspektech literární produkce v Polsku.

Na stránkách Popmoderna.pl jsi nedávno zveřejnila krátké shrnutí roku 2015 v kultuře. Napsala jsi, že se v polské literatuře objevilo několik důležitých titulů, ale zmínila jsi pouze „1945. Válka a mír“ („1945. Wojna i pokój“) od Magdaleny Grzebałkowské. Kdybys měla shrnout posledních 10-15 let, které polské knihy považuješ za nejdůležitější?

Olga Szmidt: Kdybych musela napsat takové krátké shrnutí, měla bych s tím velké potíže. Poslední dekáda v polské literatuře je totiž nejen velmi plodná, ale především rozmanitá. Kvůli tomu bych asi radši poukázala na spisovatele a básníky než na jednotlivé tituly. Těch autorů by stálo za zmínku docela dost! Určitě by to byli Michał Witkowski s jeho kontroverzními Chlípnicemi (Lubiewo), Dorota Masłowska, která podle mě otevírá 21. století v polské literatuře, nebo poezie Marcina Świetlického. Dále bych poukázala i na jiné poetiky, které považují za stejně důležité a přesahující hranice polské literatury, tedy na tvorbu Magdaleny Tulli, Marka Bieńczyka, na poezii Andrzeje Sosnowského a Wita Szostaka. Obrovskou roli v polské kultuře hraje také literatura faktu/non-fiction - velmi ambiciózní, pronikavá a zároveň kritická vůči dějinám. Do tohoto proudu patří tebou zmíněná Magdalena Grzebałkowska. Pro čtenáře ze střední Evropy mi přijde důležitá hlavně tvorba Andrzeje Stasiuka, Ziemowita Szczerka, Filipa Springera a Małgorzaty Rejmer. Není náhoda, že se jedná o spisovatele, kterým je bližší reportáž než fikce.

Proč zrovna jejich tvorba je podle tebe pro Středoevropany důležitá?

Prostě proto, že ve svém díle pojímají střední Evropu v dost širokém záběru.

Pokusila by ses zhodnotit stav současné polské literatury?

Zdá se mi, že na takové hodnocení je ještě příliš brzy, ale mož-

ná to vyplývá z oné poměrně velké rozmanitosti polské literatury. Neznamená to samozřejmě, že všechny knihy jsou stejně kvalitní, to vůbec ne. Občas lze zaslechnout zklamané hlasy, že nám chybí veledíla. Neztotožňuji se s tímto názorem, netoužím po veledílech, nýbrž po zajímavé, riskantní a nesamozřejmě literatuře. Myslím, že mnoho spisovatelů si směle vytváří svůj vlastní rozpoznatelný styl. Považuji to za nesmírně zajímavé. Týká se to také básníků, na něž si sotva můžeme stěžovat. Když vyučuji současnou polskou literaturu, můj první dojem je vždycky stejný – opravdu se máme se studenty o čem bavit.

Myslíš si, že tvůj názor sdílí i ostatní literární vědci? Mám dojem, že v Česku kritici každých rok v prosinci opakují, že se v české literatuře nestalo nic mimořádného. Převládá zklamání a pořád se očekává příchod Velkého Spisovatele. Trpí polští literární kritici obdobným syndromem prosincového rozčarování?

Určitě takové hlasy zaslechněš, ačkoli poslední roky byly úrodné. Nepřišel možná Velký Spisovatel, ale objevilo se mnoho spisovatelů a spisovatelek, jejichž knihy stojí za to číst a o nichž stojí za to diskutovat, protože se odvážně vztahují ke skutečnosti. Na Velkého Spisovatele můžeme čekat vždycky, ale zdá se mi, že můžeme mezitím něco důležitého propásnout.

Vztahují se ke skutečnosti... Znamená to, že se polští spisovatelé – alespoň ti, které jsi zmínila – snaží komentovat aktuální politické události, společenské nálady?

Myslím, že ano. Skvělým příkladem je nová knížka „13 pater“ („13 pięter“) od Filipa Springera na téma krize bydlení v Polsku nebo poslední knížky od Ziemowita Szczerka. V posledních letech se objevilo i několik děl nabízejících zajímavý pohled na naši nedávnou minulost, tedy 90. léta. Neznamená to ale,

že jiné proudy v současné literatuře neexistují. Důležité mi přijdou i takové knihy, jako je třeba próza Weroniky Murek – vystavěna na neobvyklé představitosti a velmi objevném přístupu k jazyku.

Krev na Tuskových rukavicích je špatná cesta

V Česku čím dál častěji pocítují někteří literární kritici a čtenáři nedostatek textů, jejichž děj se odehrává v současnosti nebo nedávné minulosti. Spisovatelé jsou obviňováni z toho, že sahají po tématech ze vzdálené minulosti, anebo se uzavírají ve světě, který je odtržený od jakékoliv společensko-politické reality. Na druhou stranu existuje značná skupina tvůrců, kteří chtějí „vrátit literatuře místo ve veřejném prostoru“. Už několik let se vedou rovněž diskuse na téma angažovanosti literatury. Probíhají obdobné debaty i v Polsku?

O angažovanosti literatury diskutuje polská kritika pravidelně, ale mám dojem, že největší pozornost budilo toto téma před několika lety. Nevzpomínám si, že by se samotná volba tématu ze vzdálenější minulosti setkávala s nějakým vyloženým odporem. Je ale možné, že jsem nějakou část této polemiky nezaregistrovala.

Nedávno Polsko zaznamenalo vášnivou debatu ohledně toho, jestli se sluší, aby spisovatel, konkrétně Szczepan Twardoch, dělal reklamu na luxusní auta. Zdá se mi, že étos spisovatele je v Polsku stále velmi silný a pro mnohé kritiky a čtenáře je těžké smířit se s tím, že spisovatel může být zapojen do tak evidentních marketingových aktivit. Na druhou stranu důležitým aspektem současné debaty je ekonomické postavení spisovatelů a básníků v Polsku. Stále se o tom diskutuje a řekla bych, že ta diskuse sílí. Čas ukáže, jestli vyústí v nějaká praktická řešení.

Avšak pokud jde o explicitní formy literární angažovanosti, jistou zajímavostí je pro mě to, že jednou za čas básníci - kdysi Jarosław Marek Rymkiewicz, teď Adam Zagajewski

pokračování na straně 24

dokončení ze strany 23

- píše básně adresované politikům, v nichž jim buď vyjadřují svoji podporu, anebo je haní. Rekneme, že diskuse tím ztrácí na subtilnosti.

Chápu, že mluvíš o básni „Jarosławu Kaczyńskému“ („Do Jarosława Kaczyńskiego“), v níž po neštěstí u Smolenska psal Rymkiewicz o krvi „na Tuskových bílých rukavicích“, a o nedávno zveřejněném textu Adama Zagajewského „Několik rad nové vládě“ („Kilka rad dla nowego rządu“). Proč tudy cesta nevede?

Nevím, jestli publicistika ve formě poezie je to nejlepší, co nás může v literatuře potkat.

Vratme se ještě k finanční situaci spisovatelů a básníků – toto téma je aktuální také v Česku. Na konci roku 2014 zde vznikla Asociace spisovatelů. Její členové by chtěli mimo jiné, aby po vzoru Státního fondu kinematografie vznikl Státní fond literatury. O jakých požadavcích se mluví v Polsku?

Klíčovým problémem se zdá samotné odměňování či spíše neodměňování spisovatelů, ale také otázka sociálního pojištění. Samozřejmě lze zaslechnout hlasy, že tvůrci by si je měli sami platit, ale v aktuální ekonomické situaci to připadá v úvahu jen pro velmi úzký kruh tvůrců. Může se to zdát samozřejmé, pokud se pohybuješ v literárních kruzích, ale ukazuje se, že spousta lidí je třeba teprve přesvědčit, že i psaní je práce. Zkrátka, je třeba taky pozměnit étos spisovatele a umělce. Když to zevšeobecním, zdá se mi, že situace mnoha spisovatelů, hlavně té mladší generace, ale nejenom jí, zapadá do celé řady problémů tzv. prekariátu. Nevím, jestli bych za současné situace dokázala poukázat na konkrétní řešení, možná kromě znovuzavedení nároku na odečet 50 % nákladů z daní. Problém s odměňováním se týká nejen spisovatelů, ale uměleckého prostředí obecně. Zdá se mi tedy, že jestli někdo konečně vypracuje dobré řešení, mělo by ono zahrnovat nejen spisovatele, nýbrž umělce jako celek.

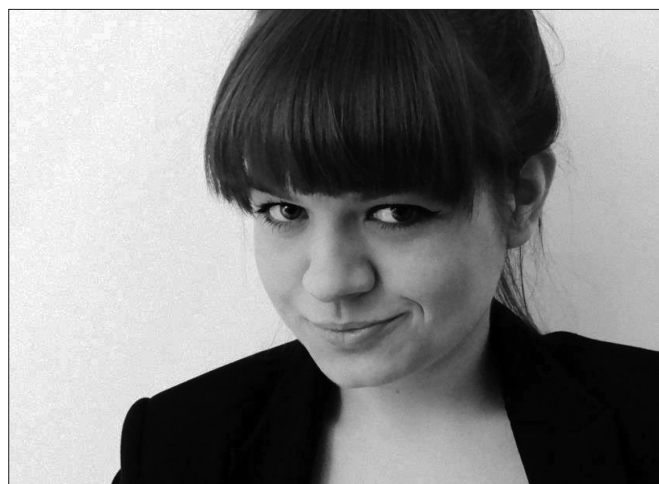
Literatura v říši peněz

Myslíš si, že bude možné vést na toto téma dialog s novým ministrem kultury? Nebo spíše s ministrem financí?

Nevím. Doufám, že ano. Nejsem odbornice na tuto oblast, ale východiskem by podle mě mělo být Ministerstvo kultury a národního dědictví.

Jenže co přesně by mělo ministerstvo udělat? Aktivně podporovat spisovatele? Nebo možná spíš propagovat čtenářství, jehož úroveň je v Polsku velmi nízká?

Rozumím, že mluvíš o lokálních a spíše jednorázových řešeních. Možná se mýlím, ale nemyslím si, že například současný systém oceňování tento problém vyřeší. Nejde přece o to, abychom měli v téměř čtyřicetimilionové zemi několik spisovatelů, kteří jsou schopni žít se psaním. Větší význam bych přisuzovala spíše stipendiím, která jsou opravdu důležitá. Stěží si taky dokážu představit, že by očekávání, že rekneme básník prodá stovky tisíc výtisků, bylo jednak reálné a jednak férové. Není možné pomě-



■ Olga Szmidi – šéfredaktorka portálu Popmoderna.pl, bývalá šéfredaktorka vědeckého časopisu „Polisemia“, autorka knihy Korespondent Witkacy. Na Fakultě polonistiky Jagellonské univerzity v Krakově píše doktorskou práci na téma autenticity v současné kultuře. Foto: archiv Olgy Szmidi

řovat všechno trhem a zisky z prodeje. Na druhou stranu obrovská část polských spisovatelů pracuje ve dvou nebo více odvětvích, aby se finančně zajistili. Je to řešení? Nemyslím si to. Literatura na tom podle mě trátí.

Propagace čtenářství je samozřejmě pokusem najít řešení, ale upřímně řečeno, akce, které pozoruji v Polsku v posledních letech, působí především na ty, kteří už stejně čtou. Cílem by přece mělo být přitáhnout co nejvíce lidí ke kultuře.

V mnoha zemích se uvažuje o zavedení jednotné ceny knihy, což by mohlo příznivě ovlivnit knižní trh a ekonomickou situaci tvůrců a vydavatelů. Mějme na paměti, že jestli je kniha prodávána levněji, než je její maloobchodní cena, obvykle to nepocítí knihkupecký řetězec, nýbrž autoři. Existují i země, jako je Irsko, kde je příjem spisovatelů z prodeje knih do určité (vysoké) úrovně osvobozen od daně z příjmu. To, že se toto téma diskutuje v mnoha zemích, dokazuje, že pravděpodobně neexistuje zlatá střední cesta, která bude všude fungovat. Ale jistě není žádoucím řešením považovat literaturu za exkluzivní koníček.

Nakonec poněkud odbočím od tématu a zeptám se na tvoje zkušenosti s českou literaturou. Existuje nějaký český spisovatel, česká spisovatelka, ke kterým se vracíš?

Když teď o tom přemýšlím, tak čeští spisovatelé, kteří se ke mně jednou za čas vrací, jsou Egon Bondy a z mladší generace Jaroslav Rudiš.

Děkuji moc za rozhovor!

Olga Słowik

Publikace tohoto textu je součástí projektu ÚMV: „Podpora veřejné debaty o aktuálních tématech týkajících se Polské republiky“ a byla podpořena Česko-polským fórem.

Odsun Němců v českém filmu

V uplynulých sedmdesáti letech vznikla řada filmů, které se dotýkají odsunu Němců resp. Sudet. Vzhledem k rozdílným politickým okolnostem, za nichž filmy vznikaly, je zajímavé sledovat vývoj, kterým zobrazování tak ožehavého tématu prošlo.

Ostrý nástup

Ještě před únorovým komunistickým převratem vznikají filmy *Uloupená hranice*, který se zabývá vztahy českých a německých obyvatel v pohraničí po roce 1938, a *Ves v pohraničí* o osídlování Sudet. Žádný z nich ale neměl takový význam pro utváření kolektivní představy o odsunu jako *Nástup* (1952) Otakara Vávry. Předlohou výpravné agitky byl stejnojmenný román Václava Řezáče (1951).

Do pohraničí přicházejí Revoluční gardisté s velitelem Bagárem, jednotliví osadníci i celé rodiny. Čekají je nelehké úkoly: odsunout nespolehlivé Němce, převzít podniky a domy, rozeznat i ve vlastních řadách kořistníky a oportunisty a po sovětském vzoru zavést revoluční pořádky. Film obratně a zcela otevřeně pracuje se stereotypy. Mezi Němci jsou – oproti zdravím kypícím soudruhům – pouze přihrbelé a bledé postavy. Mezi nimi se nacházejí slabošský úředník milující Schopenhauera, věčně znesvářená a nespokojená masa dělníků a fanatická dračice Elsa Magerová, která je poslední a také nejzavilejší revanšistkou. Světlou výjimkou je jediný, jaksi „kvótový“ antifašista, který i po likvidaci revanšistů odmítne zůstat a odchází šířit revoluční myšlenky do Německa se slovy: „Tam je moje místo. Čeká mne tam mnoho práce.“ Jako by povinností každého slušného Němce bylo přece jen odejít.

Nástup zobrazuje události v Sudetech po roce 1945 věrně dle komunistické doktríny. Dokonce natolik věrně, že kvůli postupně se zlepšujícím vztahům s NDR soudobá kritika mezi chválou opatrně upozorňovala na to, že „není Němec jako Němec“ – a tedy i na určitou ideologickou zastaralost. Ovšem i v *Pražské deklaraci* (1950), dokumentu, který stál na

počátku „přátelské spolupráce“ NDR a Československa, obě země konstatovaly „neměnnost, spravedlivost a definitivnost“ odsunu, čímž bylo toto téma oficiálně vyřízeno.

Na začátku 60. let vzniká *Noční host* (1961), též režírovaný Otakarem Vávrou. Na rozdíl od všech zde uváděných filmů je situován do současnosti; obtloustlý světácký sudeťák se vrací na návštěvu do rodné země. V nočním hostinci ho konfrontuje předválečný komunista, navrátilce z koncentráku, a Němcův odpudivý charakter je odhalen. Hlavní pozitivum tendenčního filmu spočívá ve výkonu Rudolfa Hrušínského, který talent pro nenápadně podmanivé zloduchy dokonale uplatní ve *Spalovači mrtvol* o sedm let později.

Bez stereotypů

Důležitým obratem v tematizování událostí konce války se stal film Karla Kachyni *Kočár do Vídně* (1966), který nejenže relativizuje roli českého odboje, ale definitivně končí s černobílým zobrazováním Němců. Kristu (Iva Janžurová) donutí dva zběhlí rakouští vojáci, aby je zavezla ke hranicím. Kristina muže předešlý den zabili Němci a žena se chce na vojácích pomstít. Příběh ovšem vrcholí jejím nečekaným milostným sblížením s jedním z nich. Ráno je nalézají čeští partyzáni a dvojice za svůj „poklesek“ tvrdě zaplatí. Autorem scénáře byl Jan Procházka, jedna z vůdčích osobností pražského jara a jedna z mnoha tichých obětí následující normalizace. Z jeho pera pochází i kritický film *At žije republika* (1965) odehrávající se v prvních dnech po osvobození od nacismu.

Film s explicitně odsunovou tematikou vzniká až na konci 60. let – *Adelheid* Františka Vlácilá (1969) podle románu Vladimíra Körnera. Tvůrci

filmu si po srpnové okupaci byli dobře vědomi zavírajících se dveří umělecké svobody a s filmem, který se nese ještě ve znamení nové vlny, si pospíšili.

Do pohraničí kdesi na Moravě přichází bývalý letce RAF Viktor (Petr Čepek). Podlomené zdraví i nervy si chce léčit o samotě a stává se správcem zabavené vily po místním nacistickém pohlaváři. Dcera pohlavára, Adelheid, v domě posluhuje a i přes jazykovou bariéru se mezi dvěma osobnostmi stojícími na okraji společnosti vytvoří vztah. Dobu a její smýšlení, ač je ve filmu jen velmi málo zdůrazňována, připomínají návštěvy místního strážmistra (Jan Vostrčil) a přihlouplého gardisty (Pavel Landovský).

Vlácilův film je očištěn od stereotypů, zčásti díky relativní tvůrčí svobodě doznívajících 60. let. Ale právě díky křehkosti této svobody se sudetoněmecká rovina filmu halí do prastarého schématu láska-nenávist-smrt. O tom, zda by *Adelheid* po roce 1989 byla jiná, tedy zda by tato tematika byla explicitnější a čas a místo děje by hrály větší roli, nebo zda je distance od reálií podstatou filmu, se dá pouze spekulovat.

Film představuje to, co pro kinematografii 60. let bylo typické: vůli revidovat historické události a tvůrčí nezávislost. Výsledkem je umělecké zobrazení, které si nečiní nároky na absolutní pravdu. Tato svoboda *Adelheid* zásadně dělí od *Nástupu*. Vzorný osídlovač Bagár působí ve srovnání s Viktorem jako z jiné planety, podobně vzdálené jsou obrazy Revolučních gard, které filmy zprostředkují. Adelheid je osobností – není ani negativním, ani pozitivním příkladem, jako je tomu u postav v *Nástupu*.

Nejednoznačnost filmu vedla k rozmrzelosti kritiků, a tak byl na začátku 70. let jeho „revisionistický“ potenciál raději přehlížen. Film byl přijat rozpačitě a označen jako průměrný Vlácilův produkt.

pokračování na straně 26

pokračování ze strany 25

Nevšední postavy: Bartl a Salome

Cukrová bouda (1980) Karla Kachyni podle knižní předlohy a scénáře V. Körnera a *Žánik samoty Berhof* Jiřího Svobody (1983) rovněž dle Körnerova scénáře představují působivé snímky, které vznikly uprostřed šedé normalizace československého filmového průmyslu. Nezávadnosti *Cukrové boudy* pomohla perspektiva dětského vypravěče, a díky přepjaté brutalitě *Samoty Berhof* byl film chválen za výrazný protiválečný étos. Oba filmy nechal tehdejší establishment na pokoji, oba ovšem nechávají dost prostoru pro složitější interpretaci.

Děj *Cukrové boudy* se odehrává v Jeseníkách, kam po válce přichází ovdovělá matka se dvěma malými syny. Starší z nich, Ondra (Vladimír Dlouhý), z jehož perspektivy je příběh líčen, pozoruje, co se v pohraničí děje: zahořklé neodsunutě Němce, chamtivost nových obyvatel, partyzánské pokusy werwolfů. Poznává i navrátilce z koncentračního tábora, Němce Bartla (Miroslav Macháček) a vidí, jak starý muž trpí nejen tím, že se zbytek jeho rodiny přiklonil k nacistům, ale i šikanou ze strany Čechů. Bartl nakonec, po smrti svého syna, dobrovolně odchází ze světa.

Nový pohled lze v poměrně konzervativním filmu nalézt v postavě samorosta Bartla, antifašisty, ke kterému se poválečná společnost dobře nechová a který, k nelihosti kritiky, rozhodně neodpovídá předpisovému antifašistovi, jako v je tomu v *Nástupu*. I Bartlův odchod ze světa se dá chápat jako velké poválečné zklamání.

Žánik samoty Berhof je rovněž situován do Jeseníků na konci války. Dívka Ulrika žije na Berhofu se samotářským a přísným otcem Alfredem. Po smrti německé manželky se Alfred začne chovat ještě více podivínsky a domů si přivede cizí ženu. Ulrika stále častěji uniká z domova a seznámí se s jeptiškou Salome (Jana Brejchová), která jí nabízí společný útěk, ještě předtím však Ulriku žádá o přístřeší. Salome se se dvěma jeptiškami ubytovává na Berhofu. Z jeptišek se vyklubou werwolfové, nedospělí válkou zničení chlapečci, kteří nemají co ztratit. Obyvatele Berhofu drží jako rukojmí a apokalypsa začíná. Jen Ulrika a německý chlapec, kterého děvče ještě před příchodem werwolfů tajně ošetřuje, na konci příběhu unikají.

K určitému osvobození od diktátu doby ve filmu *Žánik samoty Berhof* přispívá už samotný fakt, že citlivé téma je pojímáno velmi expresivní formou – ať už je to brutalita, erotika či až do absurda vyhnaná krvežíznivost mladých werwolfů. Díky výjimečné postavě Salome se ovšem nedá říct, že by v příběhu byli právě Němci absolutním zlem. Tato těšitelka trpících a zároveň velitelka werwolfů má vlastní představu o spravedlnosti a vlastní svébytnou víru. S postavou fanatičky z *Nástupu* se srovnat rozhodně nedá. Závěr filmu, kdy Salome umírá, dává i naději a možnost smíření.

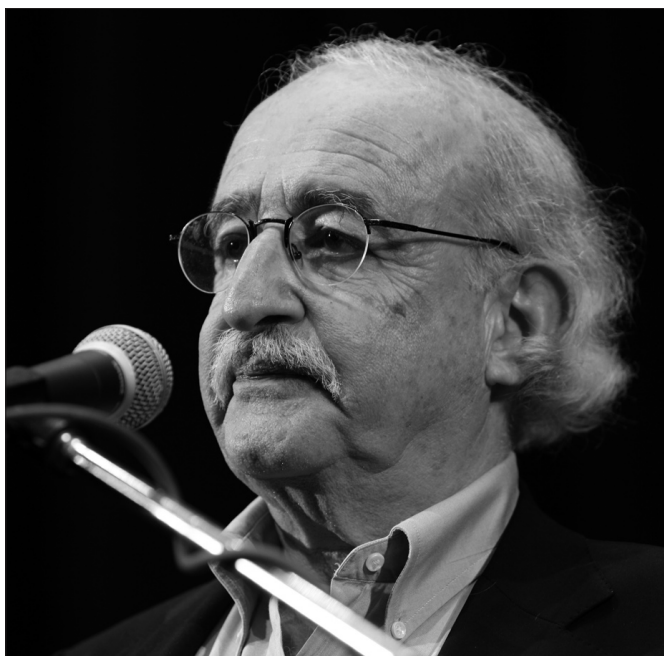
Hlavně vyváženě

Po Hřebejkově filmu *Musíme si pomáhat* (2000), který jako první zobrazuje divoký odsun, je *Habermannův mlýn* (2010) Juraje Herze prvním polistopadovým hráným filmem, který zobrazuje snad všechny dříve tabuizované skutečnosti v souvislosti s odsunem.

Protagonista filmu Habermann si užije pel-mel snad všech válečných neštěstí, která se jen mohla udát. Německý podnikatel Habermann má za manželku Češku židovského původu, zaměstnává Čechy i Němce. S příchodem okupace (představované nacistickým zloduchem Kozlowskim) je nucen rozhodovat o životech ostatních, on sám a jeho rodina tím utrpí nejvíce. Film definuje více než jeho umělecká hodnota všudypřítomná snaha o vyváženost; českým odrazem hlavního hrdiny Habermanna je jeho nejlepší přítel Březina, a aby bylo vše dokonale komplementární, Březinova žena je Němka. Protiváhu fanatizovaného mladíka, Habermannova bratra, tvoří čeští bezohlední rádoby vlastenci. Kozlowski a kolaborant Pospíchal si rovněž mohou podat ruku a zlo okupantů je vyváženo zlem řádicího českého davu na konci války.

Na závěr se nabízí otázka, jak se demokratické poměry po roce 1989 odrazily v přístupu filmařů k sudetoněmecké problematice. Odpovědět lze pomocí srovnání dvou časově nejvzdálenějších filmů, *Nástupu* a *Habermannova mlýna*. Řečeno s velkou nadsázkou, stejně jako bylo pro 50. léta příznačné užívat stereotypy ke zdůraznění pouze jedné strany mince, u mladšího z filmů jsou stereotypy užívány k jednoznačnému určení zla na obou stranách. Zkrátka tvůrčí svoboda v sobě obsahuje i možnost volně nakládat se stereotypy.

Anna Koutská



■ Zatím poslední velký film se sudetoněmeckou tematikou natočil Juraj Herz. Foto: Petr Novák, Wikipedia

Být klasikem v dnešní době

Dříve provokovali básníci prokletí, dnes spíše ti, kteří se pokoušejí bránit tradice. Snad i proto je Adam Zagajewski v Polsku často terčem kritiky – pro svůj estetismus, zálibu v klidné, meditativní poezii nebo nepřehlédnutelnou inspiraci velkými básnickými mistry. To všechno je silně přítomno zejména v jeho nejnovější tvorbě.

Poslední Zagajewského básnické období zachycuje nový český výbor nazvaný *Neviditelné věci*, který sestavil a přeložil polonista Michael Alexa. V ostravském Protimluku tak vychází po básních Ryszarda Krynického sbírka dalšího významného autora Generace 68, takzvané polské Nové vlny (Nowa Fala). Srovnání jejich básnických cest je zajímavé – zatímco Krynicki se postupně umlčuje a jeho verše jsou stále úspornější a kondenzovanější, Zagajewski plnými hrstmi čerpá z polské i evropské literární tradice učené, filozofické poezie.

Kdo je doma prorokem?

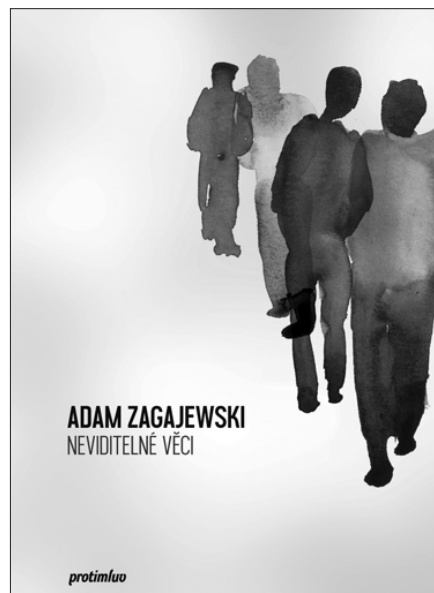
Zagajewského životní osud odráží takřka učebnicově komplikované polské moderní dějiny. Narodil se v roce 1945 ve Lvově, odkud musela jeho rodina po 2. světové válce odejít. Dříve polské město skončilo za novými hranicemi země posunutými na západ. Maturoval ve slezských Glivicích, poté studoval v Krakově, který se pro něj stal druhým domovem – tím prvním, ztracenou vlastí, je stále Lvov. Zagajewski nejprve vstoupil do strany, teprve později prošel proměnou v kritika režimu. Po protivládním angažmá ho čekal zákaz publikovat a místo mlčení si vybral jednu z typických polských cest: emigraci. Ve stopách mnoha svých krajanů, včetně těch nejslavnějších, se vydal do Paříže. Později také pobýval ve Spojených státech, kde působil na houstonské a chicagské univerzitě. V současné době však opět žije v Krakově.

Snad i díky svému dlouhému pobytu v zahraničí a kontaktům mezi tamějšími intelektuály Zagajewski sklízí velké úspěchy na Západě a patří asi k neznámějším

polským autorům. Ostatně je také „věčným“ kandidátem na Nobelovu cenu za literaturu. Tento fakt je v Polsku předmětem žertů, vznikla dokonce facebooková stránka *Adam Zagajewski opět nedostal Nobelovku*. Doma se tedy stává terčem kritiky, často pracující spíše s mimoliterárními argumenty. Sám přitom začínal jako tvrdý soudce předchozích generací. *Nowa Fala* kritizovala na konci šedesátých let minulého století poezii odtrženou od skutečnosti, užívající lživého jazyka pokřiveného komunistickým newspeakem a zahleděnou jen do sebe – přímo však také konkrétní básníky, především ty o několik dekád starší. V současné době se sám Zagajewski ocitl v pozici „starého mistra“, o to výraznější v okamžiku, kdy nikdo z „velké čtyřky“ polské poezie 20. století – Zbigniew Herbert, Czesław Miłosz, Tadeusz Różewicz, Wisława Szymborska – již bohužel nežije. Je tak přirozeným cílem pro básníky toužící po radikální změně poetického jazyka i chápání poezie samotné. V čem jsou Zagajewského poslední básně tak dráždivé?

Chvála metafory

„Ano, obrana poezie, vysoký styl atd./ ale také letní večer v malém městečku,/ kde voní zahrady a kocouři spokojeně sedí/ před domy jak čínští filozofové,“ píše Zagajewski ve své básni *Obrana poezie atd.*, úsporném vyjádření vlastní poetiky. Ironizuje, ale jako by zároveň naznačoval: poezii a vysoký styl není třeba bránit, vychází přece z okolního světa – stačí je popsat. Tato v postmoderním 21. století zpochybňovaná víra ve schopnost jazyka vyjádřit a zachytit skutečnost je jedním z charakteristik jeho stylu, který čtenáře může popuzovat.



Michael Alexa ve svém doslovu charakterizuje třetí Zagajewského období, které zachycuje právě tento český výbor, jako etapu paměti a vzpomínání. V určitém smyslu básník reinterpretuje rovněž poetiku polské Nové vlny – vycházející z pozorování každodennosti. Zagajewski vše spatřené dokáže proměnit v poetický obraz. Zatímco ve svém raném vzdoru a vzpouře básník viděl a vyslovoval onu ošklivou, pravdivou realitu, dnes je se světem smířen a hledá v něm klid, věčnost a půvab. Takové jsou například jeho krátké zápisky v básni *Na cestě*: „V Belgii padal jemný deštík/ a řeka se vinula mezi kopci./ Pomyslel jsem si, jak jsem nedokonalý./ Stromy seděly na loukách / jako kněží v zelených sutanách./ Říjen se schovával v plevelu./ Paní, prosím vás, ne, řekl jsem –/ toto je kupé pro nepovídající.“

Zagajewského tvorba je obranou tradiční metafory. Odkazuje nejen k básnickým mistrům polské poezie, ale k celé evropské tradici rodící se v antice. Kulturní odkazy, často vyjádřenými přímo věnováním či jménem, kniha *Neviditelné věci* přetéká. Stejně bohatý a štědrý je i jazyk, jehož ornamentálnost do češtiny citlivě převedl český překladatel. Přesto nás tato mnohost často spíše přesytí, než uchvátí.

pokračování na straně 28

dokončení ze strany 27

Vedení básníkem

Při čtení výboru Zagajewského básní z posledních sbírek nás přepadává pocit určité povrchnosti. Ne snad že by jeho verše byly odbyté a metafory plytké – právě naopak. Ona povrchnost souvisí spíše s úhlem pohledu: básník hledí a opisuje. Je to popis půvabný, vynalézavý, hladký a přesný ve své řemeslné zručnosti. Nezaslechne falešný tón. Ale ona dokonalost působí trochu nelidsky. Ačkoli se v několika básních setkáváme se sebereflexí, jako by se neobracela dovnitř, neodhalovala nám nic z komplikovaného lidského nitra. „Zvenčí mohu dozajista/ vypadat jako nehybný, téměř mrtvý, / vyřízený, hodný soucitu./ Ale není tomu tak – jsem volný / snad i šťastný./ Ano,

v dlaních svírám/ svou těžkou hlavu,/ ale právě v ní se zrovna rodí báseň,“ čteme v *Autoportrétu v letadle*.

Jazyk klouže po skutečnosti, obtéká ji, obrušuje a nenarážíme na žádné ostří. Jenže právě z těchto střetů, zlomů a drhnutí často vzniká řeč pronikající hlouběji. Obnažující jednak život v jeho komplikovanosti, ale také sebe sama, svou nemožnost. „Mysli na svůj život, jenž ještě trvá/ ačkoli trval již tak dlouho./ Zdali jsi uměl vyjádřit aspoň malou část celku./ Pokud jsi viděl hanebnost, zdali jsi ji uměl pojmenovat./ Pokud jsi potkal někoho, kdo skutečně žil/ rozpoznal jsi to?/ Nepoužil jsi nadeného slova?/ Kým ses měl stát, není známo./ Proč ty, který tak rád mlčíš/ a jedině v mlčení jsi mistrem,/ v poslouchání slov, melodie a ticha/

jsi začal mluvit, není známo.“ Ano, toto jsou otázky, které stojí v pozadí básnické tvorby, spíše by nám však měly vytanout na mysl při četbě – básník je za nás nemusí vyslovovat. V krásných verších plných obdivu k tradici a umně vykroužených metafor máme někdy pocit, že nás poeta příliš vede za ruku.

Lucie Zakopalová

Adam Zagajewski: Neviditelné věci
Protimlův, Ostrava 2015
Přeložil Michael Alexa

Publikace tohoto textu je součástí projektu ÚMV: „Podpora veřejné debaty o aktuálních tématech týkajících se Polské republiky“ a byla podpořena Česko-polským fórem.

O Rubikově kostce a jiných maďarských vynálezech

Asi první a zároveň jediný maďarský vynález, který člověka hned napadne, je Rubikova kostka, velký hit sedmdesátých a osmdesátých let. Její sláva dodnes neuvadla, o čemž svědčí mistrovství světa v jejím skládání, přičemž úřadující mistr světa to zvládne za osm vteřin. Právě Rubikova kostka nás bude symbolicky provázet putováním za maďarskými vynálezy. S každým otočením probereme jeden z nich, a možná se nám nakonec podaří složit alespoň jednu barvu.

Šachový automat

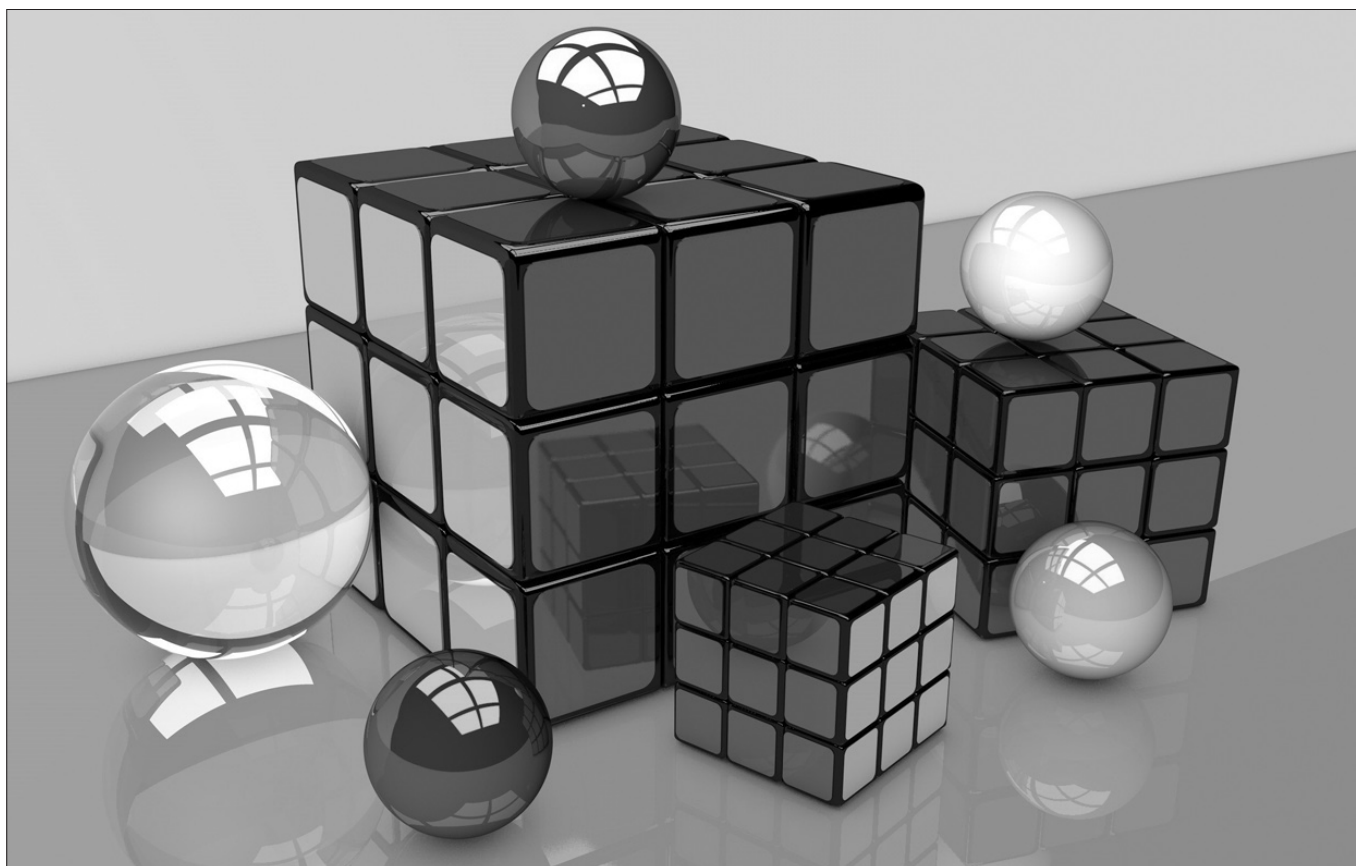
Otočme poprvé. První zmínku si rozhodně zaslouží obzvláště vypečený exemplář – šachový automat, který se na přelomu 18. a 19. století stal senzací v Evropě i Americe. Přístroj se nazýval Turek. Jednalo se o velkou skříň, na které byla šachovnice, za níž seděla figurína znázorňující Turka. Ta byla obdařena turbanem a dýmkou a dokonce dokázala zvolat „šach“. V podstatě to byl první robot, který hrál šachy. Někdo ho považoval za ďáblův vynález, jiní, a těch bylo více, za zázrak, a téměř každý považoval za čest si s Turkem zahrát. Neodolal ani Napoleon (a prohrál). Jenže o žádnou senzací ve skutečnosti nešlo, v přístroji byl ukryt člověk. Vždy to byl výborný šachista, který složitým mechanismem ovládal Turkovy pohyby. Šachový automat fascinoval tehdejší svět a našla se spousta hlav, která se snažila záhadu vyřešit. Ta se stala ještě zapeklitější poté, co majitel na konci svého života nechal automat shořet. Věci se snažil přijít na kloub i Edgar Allan Poe, jenž napsal novelu o Turkovi, podle níž ale člověk seděl uvnitř figuríny, nikoliv ve skříni. Celou záhadu pak pomohl rozluštit v polovině 19. století muž, který přístroj ovládal, a nakonec řekl pravdu o jeho fungování. Ten, který tuto rafinovanou mystifikaci vymyslel, se jmenoval Wolfgang von Kempelen, tedy pardon - maďarsky Farkas Kempelen, rodák z Bratislavy.

Maďarská soda

Otočme podruhé. Měli bychom promluvit o skutečném vynálezci a tím je Ányos Jedlik, kterého si přivlastňují nejen Maďaři, ale kvůli slovenskému otci i Slováci. Jedlik se zabýval fyzikou a zkoumal především elektromagnetické jevy. Tato vášně mu pomohla k vynálezu dynamu, pár let před Erntem Siemensem, který je ve světě považován za jeho prvního výrobce. Bohužel Jedlik si svůj vynález nenechal (nebo zapomněl?) patentovat, takže mu prvenství přisuzují pouze Maďaři a Slováci. Co se však Jedlikovi upřít nedá, je přístroj na výrobu sodovky, tedy jakýsi sifon obřích rozměrů. Byl to taky jediný Jedlikův vynález, který ještě za jeho života našel uplatnění v průmyslové výrobě – v roce 1841 vznikla v Uhersku první továrna na sodovku.

Vynález bez kaňky

Otočme potřetí. Na řadu přichází kuličkové pero, které s pomocí svého bratra vyrobil maďarský novinář László Bíró. V roce 1938 musel Bíró pro svůj židovský původ Maďarsko opustit a svůj vynález si nechal patentovat až v Argentině, ale všechno vymyslel a sestavil ještě ve své vlasti. Všiml si, že tiskařský inkoust schne mnohem rychleji než ten normální, ale pro jeho hustotu se jím



■ Rubikova kostka

Zdroj: Pixabay

nedá psát perem plnicím, navíc stará pera dělala kaňky. Pro usnadnění práce si nejen sobě, ale celému světu nadělil propisku.

Vlastenecká helikoptéra

Otočme počtvrté. Dalším významným maďarským vynálezem, ovšem velmi sporným, je helikoptéra. Roku 1928 sestrojil maďarský letecký inženýr Oszkár Asbóth vrtulník, který vydržel ve vzduchu v kuse téměř hodinu a vzlétl skoro dvěstěkrát. Proč je ale tento vynález sporný? Stopy prvních helikoptér vedou do daleké historie, už staří Číňané sestrojili stroj s rotační vrtulí. Rovněž Leonardo da Vinci navrhl něco, co se helikoptéře podobalo. I v románech Julese Verna se setkáme s podobným dopravním prostředkem. Ale první, kdo si nechal patentovat přístroj podobný dnešní helikoptéře, byl slovenský inženýr Ján Bahýľ. Sestrojil vrtulník poháněný lidskou silou, ale ten uměl létat pouze nahoru a dolů, nikoli do stran. Bahýľův stroj se však někde ztratil

a kvůli administrativním nesrovnalostem není jeho vynález akceptován. Oszkár Asbóth helikoptéru sestavil, ale byli tu i jiní inženýři, kteří Asbótha předběhli. Proto jej nejspíše pouze maďarští vlastenci mohou považovat za skutečného vynálezce.

Izolovaný vitamín

Otočme popáté. Ve stejném roce jako Asbóth, tedy roku 1928, izoloval maďarský biochemik Albert Szent-Györgyi vitamín C. Šlo o významný objev, protože nedostatek vitamínu C se projevuje nemocí zvanou kurděje. Trpěli jí hlavně námořníci při svých dalekých výpravách. Škoda, že Szent-Györgyiho objev přišel až v době, kdy námořní doprava už byla za svým zenitem. Každopádně Szent-Györgyi dostal ve třicátých letech Nobelovu cenu za fyziologii a lékařství.

Teorie her i počítač

Otočme pošesté. Hned o několik vynálezů se zasloužil matematik

János Neumann, který je ve světě známější spíše jako John von Neumann. Koncem dvacátých let emigroval do USA, ale ke své maďarské národnosti se hlásit nepřestal. Neumann byl (nejen) matematický génius, už ve svých 22 letech se stal docentem. V roce 1928 se celosvětově proslavil jako tvůrce teorie her, která se dodnes používá jak v politologii, tak i v ekonomii. Neumann se pohyboval i v oblasti jaderné fyziky, kde vytvořil základy pro vodíkovou bombu. Nade všemi jeho vynálezy a nápady však ční ten z roku 1944, kdy sestavil první model počítače.

Šestkrát jsme otočili kostkou a vyvstává otázka, zda se nám podařilo dát dohromady alespoň jednu stranu. Sama nevím, kolik tahů stačí. Co je však jisté, podařilo se nám dát dohromady několik vynálezů, které nás provází životem až do současnosti.

Alena Mikolášková

Pomerančová alternativa - „Socialistický surrealismus“

Leckterý obyvatel polské Vratislavi se mohl jednoho dne roku 1987 cítit zaskočen, když kolem něj prošla početná skupina lidí v červených čepičkách, které následně zatýkala komunistická policie. Za podivuhodným průvodem stála Pomerančová alternativa, opoziční skupina odhodlaná parodovat a zesměšňovat komunistický režim. Volila tak jinou formu odporu než daleko známější Solidarity.

Na počátku 80. let student dějin umění Waldemar Fydrych, řečený Major, založil ve Vratislavi dadaistické Nové kulturní hnutí. To se v polovině 80. let vyvinulo v Pomerančovou (nebo Oranžovou – polština mezi těmito slovy nerozlišuje) alternativu, neformální uskupení, které na absurditu vládnoucího režimu reagovalo absurditou ještě větší. Po vzoru holandských ekoanarchistických hnutí Provo a Kabouters a na ně navazující politické Strany trpaslíků se symbolem Pomerančové alternativy stal trpaslík, který odkazoval též na polské pověsti. Vše začalo u pouličních graffiti, údajně v srpnu 1982. V okamžiku, kdy se na některé zdi objevilo protikomunistické heslo, a bylo posléze zamazáno vápnem, objevil se záhy i obrázek trpaslíka. Sám Major to vysvětloval v duchu Marxovy dialektiky: Trpaslík byl syntézou teze (urážky režimu) a anti-teze (vápná režimu). Symbolika byla i v oranžové barvě, do níž se happeningy zahalily – bylo to vymezení proti rudé barvě režimu, ale i žluté klerikalismu - viz papežské vlajky.

Není svobody bez trpaslíků

Jak hrozivě a absurdně asi mohl vypadat policejní stát, který zatýká lidi převlečené za trpaslíky? Provokovalo se i hesly: „Občané, pomáhejte policii, bijte se sami“. Některé hesla se obracela i proti odborovému hnutí Solidarity – heslo „Není svobody bez s/Solidarity“ se proměnilo na „Není svobody bez trpaslíků“.

Waldemar Fydrych záměrně vybíral velká výročí komunistické vlády nebo přímo její postuláty, aby je zesměšnil. Jednou z prvních výraznějších akcí byla v roce 1987 aprílová „spontánní akce na podporu vědy“, kdy studenti oblečení jako dělníci z filmů padesátých let slibovali zvýšený pracovní výkon ve prospěch socialismu a začali čistit náměstí pomocí mopů a zubních kartáčků. Paweł Kocięba-Żabski přitom přednesl projev plný leninismů. Akce, které se účastnilo asi tisíc studentů, skončila zatčením několika účastníků – hlavně těch s fotoaparáty a kamerami. To předznamenalo přístup režimu k dalším manifestacím Alternativy.

Tím, čím Pomerančová alternativa skutečně vešla ve známost, byla oslava 70. výročí říjnové revoluce. Letáky již před událostí vyzývaly účastníky, aby přišli v něčem rudém, třeba s rudě nalakovanými nehty, případně měli bagetu s kečupem. Po manifestaci měli účastníci dojít

do jedné z vratislavských restaurací, kde se měl podávat boršč. Odpoledne vše začalo. Papírovou maketu křížníku Potěmkin napadli příslušníci tajné policie, proti nimž se vrhli studenti převlečení za sovětské námořníky. Začalo zatýkání všech, i náhodných kolemjdoucích, kteří měli na sobě něco červeného. Ti, jimž se podařilo prchnout před rukou zákona a dostat se do zmíněné restaurace, museli na boršč zapomenout, protože ho režim nechal z jídelního lístku vyškrtnout. Vratislavané tak alespoň popíjeli jahodový džus.

Vložky i bonbóny

Zásahem bezpečnostních složek státu skončil i Mezinárodní den žen v roce 1988. Fydrych a jeho stoupenci rozdávali nedostatkové dámské vložky a vyrobili i jednu v „nadživotní“ velikosti s nápisem



■ Jestlipak má Waldemar Fydrych na tohoto trpaslíka autorská práva? Foto: Wikimedia Commons/Jan Mehlich

„vločky ano, pershingy ne“. Na Den dětí si účastníci nasadili červené čepice a vydávali se za trpaslíky - dětem rozdávali sladkosti a bonbony. Bonbony rozhazovali i z oken policejních antonů, když jeli vstříc dalším 48 hodinám zadržení. Režim zatýkání ospravedlňoval tím, že demonstranti bránili lidem v práci a odpočinku.

Pomerančová alternativa „slavila“ i 20. výročí operace Dunaj, tedy vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Po jejím vzoru se Alternativa pokusila u Sněžky překročit hranice a pomoci ohroženému socialismu v Československu. Fydrych v převleku za samuraje, ostatní v uniformách vojáků Varšavské smlouvy vyzbrojeni vodními pistolkami došli ke hranici, kde je zadržela pohraniční stráž, jež je donutila kapitulovat a vzdát se úmyslu bratrské pomoci.

Jednou z posledních akcí Pomerančové alternativy byl happening Havel na Wawel, kde se opět ukázalo spojení s Československem. Krátce poté, na počátku devadesátých let, hnutí de facto zaniká. Fydrych odjíždí do Francie, kde se snad stává hlavou polské exilové vlády, kterou sám založil. Po čase se vrací do vlasti a Pomerančová alternativa dává o sobě občas vědět. Mimo jiné Fydrych a spol. osobní účastí podpořili Oranžovou revoluci na Ukrajině.

Dědictví trpaslíků

V posledních letech polskými médii zahýbal soudní spor Fydrycha s Vratislaví, která začala popularity figurek trpaslíků využívat v rámci turistického ruchu, což Fydrych považoval za narušení svých autorských práv. Soud mu nakonec dal za pravdu. Pro znalce Vratislavi: spor se netýkal všech tamních trpaslíků,

nýbrž pouze těch s oranžovými čapkami a kvítkem v ruce.

Pomerančová alternativa svým neotřelým způsobem přispěla k drobení komunismu. Nebyla záležitostí pouze v Bratislavě, své „pobočky“ měla v Lodži, Lublinu a Varšavě, stejně jako následovníky u nás (Společnost za veselejší současnost, která vznikla v květnu 1989) a v Maďarsku. Alternativa se ve své době těšila popularitě jak u polské opozice sdružené kolem Solidarity, tak i u zahraničních médií, která ovšem ne vždy dokázala rozpoznat její dadaistický a absurdní charakter. Tak se stalo, že noviny v demokratických státech referovaly o trockistické demonstraci v městě nad Odrou. Tento omyl je pro dějiny Pomerančové alternativy vlastně charakteristický.

Jan Škvrňák

Čekání Roberta Saka

Robert Sak (1933-2014) patří k předním českým historikům zabývajícím se českou politikou a kulturou 19. a 20. století. Jelikož jsem měl tu čest znát jej osobně, se zájmem jsem si přečetl jeho paměti, které vyšly knižně loni na podzim, rok po jeho smrti. Knihu lze rozhodně doporučit i těm, kteří autora neznali. Jeho osud byl v mnoha ohledech nevšední, a to nejen proto, že se narodil ve 30. letech na Ukrajině a o osudech své matky se dozvěděl po více než 60 letech odloučení.

Historik v montérkách

Na úvod si dovoluji osobní vzpomínku. Od počátku 60. let jsem pracoval jako slévárenský inženýr v tehdy nově vybudovaném závodě českobudějovické Škodovky. V rámci své práce jsem často docházel k mísičům formovacích směsí. Začátkem roku 1970 se u jednoho mísiče objevil nový pracovník jménem Robert Sak. Brzy jsem se dověděl, že je to bývalý šéfredaktor jihočeského nakladatelství Růže, jehož redakce byla v rámci „normalizace“ rozehnána. Znal jsem produkci tohoto nakladatelství a četl leccos z toho, co zde během „obrodného procesu“ 60. let vycházelo. Slovo dalo slovo, a tak jsem začal za Robertem docházet na kus řeči přímo k mísiči. Byl prý sám překvapen, jak se coby intelektuál humanitního zaměření rychle naučil stroj dobře obsluhovat a později i ovládat z „velína“ rozvozy a svozy formovacích písků.

Nebyla to příliš fyzicky náročná práce, zato po celou směnu bez denního světla. Vykonával ji po dobu 20 let - až do začátku roku 1990. Pracoval v relativním ústraní a při jeho organizačních schopnostech mu

zbývalo dost času chystat „do šuplíku“ své historické studie - mimo jiné proto, aby se z bezvýhodnosti své situace zcela nezbláznil. Tehdy začal připravovat monografii o významném českém politikovi 19. století F. L. Riegrovi, která v dosavadní české historiografii chyběla. Z české historie 20. století pak shromažďoval materiál o anabázi čs. legií v Rusku. Na knihách pracoval, aniž by jako zakázaný autor měl reálnou šanci, že někdy budou publikovány.

Mě v té době zásoboval literaturou - ze samizdatu i tou, která byla tehdy na indexu. Tenkrát se mi také vyznal, že vyhodnotil svou někdejší „víru“ v marxismus jako životní omyl. Obdivoval jsem jeho odvalu, když odmítl výhrůžky a nabídky StB a sklídl za to sebrání cestovních pasů celé rodině a šikanu kolem studia své jediné dcery. Oklikou sice dosáhli jejího středoškolského vzdělání mimo Budějovice, ale o vysoké škole nemohla být žádná řeč. Robert se též nebál si běžnou poštou dopisovat s naším společným kamarádem, který v r. 1979 emigroval do Kanady a svým antikomunismem

pokračování na straně 32

pokračování ze strany 31

se netajil. Když se jel Robert podívat po roce 1990 do archivu StB v Pardubicích, zjistil, že někteří dělníci ze slévárny na něj donášeli.

Ze slévárny na univerzitu

Po listopadu 1989 se mohl konečně vrátit ke svému povolání historika a jeho do šuplíku psané studie o Riegrovi a čs. legiích v Rusku vyšly knižně. Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity mu nabídla místo přednášejícího na katedře historie. Specializoval se zde především na českou kulturní a politickou historii 19. a 20. století. Tohoto období se také týkají jeho monografie Josefa Jungmanna, Miroslava Tyrše a Sidonie Nádherné i kniha o pražském salonu Anny Laermannové-Mikschové. Velmi pozoruhodná je jeho kniha „Život na vidrholci“. Vylíčil v ní příběh katolického intelektuála Bedřicha Fučíka, který byl odsouzen ve vykonstruovaném procesu a své devítileté věznění v komunistickém kriminále statečně snášel.

Narozen v Charkově

Za Sakovo „opus magnum“ však považují výše zmíněnou knihu pamětí, nazvanou Čekej na mne (Nová tiskárna Pelhřimov, 2015) – podle pořadu moskevské televize, obdoby naší Pošty pro tebe. Touto cestou se mu totiž ozval v r. 2006 dosud neznámý nevlastní bratr, žijící v Izraeli s jejich společnou matkou Raisou, o níž Robert neměl od r. 1945 žádné zprávy. Toto obrovské překvapení ho pak přimělo k sepsání pamětí. Vycházel přitom z vlastních zážitků i deníků svého otce. To, co nevěděl přímo z rodinných pramenů, jako kvalifikovaný historik doplnil z nedávno vydané literatury o poměrech na sovětské Ukrajině ve 30. letech a o osudech ruských židů v Oděse v posledních stoletích. Kniha sestává z několika vrstev: kromě fascinujícího rodinného příběhu přináší též velmi cenné vylíčení rozhodujících momentů naší i ruské historie.

Robertův děd i otec žili převážně na Plzeňsku a jako tehdy mnoho českých dělníků byli levicově orientovaní. Otec Josef Sak v r. 1931,

v době světové hospodářské krize, odjel do Sovětského svazu pomáhat při budování socialismu. V ukrajinském Charkově pracoval jako dřevomodelář v nově budovaném závodě na výrobu traktorů. Poznal se tam s půvabnou dívkou z Oděsy Raisou, vzali se a narodil se jim syn Robert. Brzy se však ukázalo, že podmínky pro život v Charkově jsou podstatně horší než v té době v Čechách, neboť na Ukrajině vypukl nechvalně proslulý stalinový hladomor. A tak se dvoutměsíční Robert stěhoval se svými rodiči zpět do Čech. Matka Raisa však po čase manžela a syna opustila a v r. 1945 se s rudoarmějci vrátila do rodné Oděsy, kde její stopa na desítky let mizí.

Rozchod s KSČ

Josef Sak zůstával i přes značně otřesné zážitky z Charkova přesvědčeným marxistou a svůj světový názor předal i Robertovi. Ten po maturitě studoval napřed na Vysoké škole politické a potom historii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Krátkou dobu pracoval ve Státním archivu v Třeboni.



■ Robert Sak se narodil v ukrajinském Charkově (na snímku).

Foto: Wikimedia Commons/EvgenyGenkin

V Českých Budějovicích pak založil rodinu a nastoupil do redakce krajského nakladatelství Růže, kde se stal brzy šéfredaktorem. V 60. letech toto nakladatelství začalo odvážně vydávat donedávna nežádoucí knihy z oblasti beletrie i historických prací, navazující na nejlepší české demokratické tradice. K redaktorům nakladatelství Růže patřil i význačný katolický spisovatel Věroslav Mertl, Robertův celoživotní dobrý přítel. Robert Sak brzy začal pochybovat o správnosti komunistické ideologie i praxe a v druhé polovině 60. let se aktivně zúčastnil obrodného procesu v krajské organizaci KSČ. Po srpnu 1968 byl ze strany exem-

plárně vyloučen – se všemi výše popsanými následky.

Katoličtí intelektuálové jako vzor

Na Filozofické fakultě Jihočeské univerzity se Robert Sak habilitoval v r. 1993 svou vědeckou prací věnovanou F. L. Riegrovi. V posledních letech ho pronásledovaly choroby, o jejichž závažnosti se mezi přáteli nešířil. Stihl však na poslední chvíli dokončit zmíněné paměti, jimiž své pozoruhodné dílo zakončil. Častokrát jsem od něj slýchal, že vzorem - jednak v publikační, literární a vědecké činnosti, jednak v odvaze odolávat totalitnímu režimu - mu byli katoličtí

intelektuálové Bedřich Fučík a Zdeňk Kalista. První byl významným nakladatelským pracovníkem a spisovatelem, druhý básníkem a historikem – pokračovatelem legendárního profesora Josefa Pekaře. Oba byli v 50. letech dlouhodobě žalářováni, Robert Sak je však později stihl oba ještě osobně navštívit. Bedřichu Fučíkovi věnoval svou vynikající životopisnou knihu a díla Zdeňka Kalisty, převážně o slavném období českého baroka, začal v nakladatelství Růže jako první po dlouhé odmlce vydávat. Jako historik i jako šéfredaktor svého času progresivního nakladatelství patří trvale do českých kulturních dějin.

Jiří Fošum

Online muzeum Gulagu - unikátní projekt českých badatelů

S virtuální realitou se běžně setkáváme třeba v počítačových hrách, simulacích nezbytných pro vědecký výzkum nebo dokonce v mezilidských vztazích. Nyní zasáhla i oblast, ve které na ni prozatím zvyklí moc nejsme. Jedná se o vytvoření virtuálního muzea Gulagu, které zanedlouho otevírá.

Na počátku byl Google

Vše začalo nevinným „surfováním“ Štěpána Černouška, rusisty z Ústavu pro studium totalitních režimů, jenž pomocí satelitních snímků Google Maps hledal v širší ruské tajze zbytky takzvané Mrtvé trati. Torza megalomanského projektu Transpolární magistrály, která měla v letech 1947-1953 propojit severosibiřská města Salechard a Igarka téměř patnáct set kilometrů dlouhou železnicí, jsou totiž ze satelitních snímků dobře patrná. Kromě náznaků trati se však začaly objevovat známky shluků budov rozestých kolem ní. Bylo jasné, že musí jít o půdorysy opuštěných lágrů, které díky své nedostupnosti zůstaly zachovány. Tábory zbudované v blízkosti lidských obydlí bývají totiž většinou kompletně rozebrány.

Následovaly tři expedice za polární kruh, kde se české výpravy podařilo ve velmi náročných podmínkách zdokumentovat celkem sedmáct táborů v různém stádiu rozkladu a shromáždit velké množství materiálů. Pořád však jde jen o zmapování špičky ledovce. Celkem bylo totiž vybudováno na třicet tisíc lágrů různé velikosti, byť některé z nich fungovaly pouze krátce. Za celou historii gulagů prošlo touto mašinérií, která měla být dokonce hlavním motorem stalinské ekonomiky, více než osmnáct milionů vězňů.

„Z opuštěných a zarostlých baráků jsme sice přivezli spoustu materiálů a dokumentace, samotné baráky

však nepřemístíte,“ říká Štěpán Černoušek, autor projektu a nyní také předseda sdružení Gulag.cz spadajícího pod zastřešující organizaci Archipelag.

Nehodící se zrušte aneb historie na ruský způsob

Dalším problémem výzkumu této důležité části dějin dvacátého století je přístup politického vedení ruského státu. „V Rusku neexistuje jediné muzeum vytvořené z bývalého stalinského lágru,“ vysvětluje Štěpán Černoušek. A současný režim přitvrzuje. Dokonce bylo zavřeno a rozebráno jediné muzeum, jež vzniklo přímo z věznic pro politické vězně Perm-36, kterou v roce 1988 nechal zavřít Michail Gorbačov. Rusko rozhodně nemá vyjasněnou vlastní minulost a není to ani v zájmu nynější putinovské propagandy, jež vytváří kult vítězného a spravedlivého Ruska.

Proto se autoři projektu rozhodli za každou cenu uchovat historický odkaz a zprostředkovat jej téměř neomezenému počtu zájemců. Ideálním nástrojem pro naplnění tohoto cíle se stala kompletní 3D rekonstrukce lágru, která dá lidem možnost navštívit neblaze proslulá místa alespoň virtuálně.

pokračování na straně 34



■ Přípravná fáze Online muzea Gulagu.

Zdroj: Gulag.cz

dokončení ze strany 33

Návštěva lágru bez mrazů a komárů

Velký zájem lidí o problematiku totalitních režimů a hlavně tento typ inovativních projektů potvrdil i takový nekompromisní ukazatel, jakým je crowdfundingová sbírka

– v tomto případě zaměřená právě na vybudování Online muzea Gulagu. Během 44 dnů kampaně na počátku roku 2015 se podařilo vybrat 496 650 korun a Nadace Vodafone přispěla projektu tou samou částkou. Spuštění webové aplikace na stránkách gulag.cz je naplánováno na jaro 2016. Všichni tak již velmi brzy budeme moci ze svých

pohodlných židlí a křesel vyrazit na prohlídku baráků uprostřed tajgy za polárním kruhem. Pravda, sice nás tak mine genius loci močálů v povodí Jeniseje, ale minou nás také třeskuté mrazy či hejna nesnesitelně dotěrných komárů.

Kateřina Hamplová

Když se klima měnilo naposledy aneb malá doba ledová

Globální oteplování rozhodně není historicky první výraznou změnou klimatu. Současné teplé období totiž začalo až na konci 19. století, přičemž mu předcházela tzv. malá doba ledová, jež odstartovala již ve 14. století. Jednalo se o dlouhou klimatickou anomálii, která zanechala velké stopy v naší historii a kultuře.

Každý to říká, že dřív bývalo více sněhu. Kam se sněh poděl, nevím a také meteorologové to dosud nijak nevysvětlili. Ale faktum je, že za poněkud minulějších časů bývalo sněhu habaděj, že na příklad ještě na Šimonových leptech se vyskytuje Praha docela zasněžená, že na starých litografiích vidíte prohánět se saně po pražských ulicích, že jako kluci jsme každoročně užili kulování, dlouhých klouzaček a sáněk a otiskování panáků ve sněhu a vykropování podpisů a vzorců a stavění sněhuláků daleko vydatněji, než nynější klukovské pokolení. To je úkaz tak nesporný, jako úbytek povodní, požárů a jiných přírodních zjevů, jež okouzlovaly naše dětství. Na čem to závisí, nevím;

ale není to zkrátka už takové, jako to bývalo. V žádném směru. (Karel Čapek, Lidové noviny, 2. 2. 1923)

Na konci minulého roku bylo globální oteplování asi jediným mezinárodním tématem, které se v médiích prosadilo v konkurenci silné dvojky migrační krize a islámského terorismu. Po dalším výjimečně teplém a suchém roce se během pařížské klimatické konference většina světových států zavázala k pokračování v boji proti oteplování planety. Oním závazkem je snaha snížit růst teploty do roku 2100 na 1,5 až 2 °C, a to v porovnání s obdobím před počátkem průmyslové revoluce. Je tedy záhodno si o tom předindustriálním období říct něco víc.

Nestabilita

Malou dobou ledovou se rozumí extrémní výkyvy podnebí euroatlantického prostoru mezi 14. až 19. stoletím s vrcholem mezi lety 1638 až 1715. Ačkoliv průměrné teploty poklesly, nešlo o období neustálé zimy, jak by možná někdo čekal, ale především o období silné nestability počasí. Malá doba ledová nahradila mimořádně teplé a stabilní období v 10. až 13. století, jemuž zase předcházelo chladnější období drsného raného středověku atd. Ale malá doba ledová z té dlouhé řady přece jenom vyčnívala. Bylo to totiž nejstudenější období za 2000 let a navíc se stalo svědkem a tak trochu i katalyzátorem největší změny v lidských dějinách - vzniku moderní společnosti.

Když si střední Evropa ve 13. století ještě s určitými odchylkami (např. hladomorů let 1043 a 1281 až 1282) užívala teplé období, v němž se teploty příliš nelišily od těch dnešních, na severní periferii Evropy se už rozšiřovalo zalednění. V Českém království se tehdy rychle zvyšoval počet obyvatel, budovala se nová města a rozšiřovaly osevní plochy. Pak přišel rok 1310 a začátek poklesu teploty, který v roce 1315, kdy začala série mimořádně vlhkých let, přešel v účast střední Evropy na obrovském celoevropském hladomoru. Tzv. Velký hladomor trval do roku 1317, ve zmenšené míře až do roku 1322 a připravil Evropu o miliony životů. Hlavním poznávacím znamením nového klimatu se stala nestálost. Nestabilní počasí plné extrémů pak znamenalo ve zranitelné zemědělské společnosti neustálou hrozbu podvýživy a s ní spojený vyšší výskyt epidemií. Přes oslabené Středoevropany se tak v půlce 14. století přehnal černá smrt, doslova apokalyptická morová epidemie, která během pár let přivedla do hrobu asi třetinu Evropy. Polohou vcelku izolované české země, ležící mimo hlavní obchodní trasy, však byly většinou ušetřeny a s nimi i velká část severu střední Evropy. Uprostřed zbláznělého kontinentu tak mohla vyrůst oáza prosperity pod vládou Karla

IV. České země ale nakonec celoevropskému dění neutekly a mor, který se rád vracel, do Čech pronikl roku 1380 v plné síle. Zemi doslova přeoral. Následný šok a společenské změny pak v zemi, považující se za střed křesťanského světa, výrazně přispěly k vzniku husitského hnutí.

Z extrému do extrému

Poté, co se české země vzpamatovaly z husitských válek, během nichž v letech 1431 až 1432 také zažily drsný hladomor, se situace výrazně zlepšila. V 1. polovině 16. století pak čteme o velkém oteplení a rozkvětu hospodářství i celé společnosti. Horká a suchá léta vrcholila na začátku 40. let 16. století, kdy vyprahlá Praha zažila ničivý požár Malé Strany a Hradčan. V něm dokonce shořely i zemské desky, tedy základní registr českého šlechtického majetku. Takové počasí přálo plodinám všeho druhu. Tehdy tu byla největší plocha vinic v dějinách a do střední Evropy občas zavítala i hejna sarančat. Přitom sarančata dnes neopouštějí Afriku. Doba nebyvalé hojnosti se však v 60. letech 16. století změnila na dobu tuhých zim a krátkých lét. V 17. století se k tomuto vývoji připojila nejen ničivá třicetiletá válka, ale také anomálie ve sluneční aktivitě. Výsledkem byly extrémně tuhé zimy, ve kterých mnohem častěji zamrzaly vnitrozemské řeky a někdy i Baltské moře a dokonce sever Jadranu. V alpské části střední Evropy se začaly výrazně rozšiřovat ledovce, drtící níže položená lidská hospodářství, v Rakousku se pak díky klesající produkci vína začalo přecházet na pivo. Extrémní projevy počasí se staly důležitým pozadím velkých událostí evropské historie, jako byla porážka španělského loďstva Angličany v roce 1588, Francouzská revoluce nebo Napoleonova porážka v Rusku.

Díky geografické poloze se české země vymykaly středoevropskému průměru a během malé doby ledové tu není zaznamenán výraznější nárůst velkých potravinových krizí. Už od středověku České království plnilo funkci obilnice Evropy

a vývozce potravin. Vrtkavé počasí však i zde obnovilo lidové praktikování předkřesťanské magie a zapustilo řadu pověr. Byla svěcena obilná zrna, na ochranu před bouřkami vyzváněly kostelní zvony, zapalovala se hromničná svíce, zaklínaly se mraky či krupobití a lidová tvořivost dala dokonce vzniknout nikdy neexistujícímu svatému - Janu Burianovi. Výjimka z velkých hladomorů u nás přestala platit až v pozdní fázi malé doby ledové, v letech 1770 až 1772. Po kombinaci extrémních srážek a velkého sucha v letech 1770 a 1771 se zněkolikanásobily ceny obilí, chudí lidé museli jíst kopřivy nebo kůru a podvyživené obyvatelstvo následně zasáhla epidemie tyfu. Výsledkem byla, kromě velké války, ojedinělá demografická katastrofa. Zemřelo nejméně 250 tisíc lidí, další utekli, a populace tak klesla asi o 12 až 15 %. Radikálně se zvýšil počet žebráků a kriminalita. Habsburský císařský dvůr ale zorganizoval účinnou pomoc: zakázal vývoz obilí ze země a naopak dovezl obilí z nezasazených Uher. Dobrá sklizeň roku 1772 pak definitivně ukončila tuto tzv. hladová léta. Hladomor však kromě osvícenských reforem přispěl i k selským bouřím roku 1775.

Čarodějnické procesy versus pokrok

Změna klimatu měla i jiné průvodní jevy. Časté neúrody malé doby ledové, tehdy rozumem nevysvětlitelné a ve velkém kontrastu vůči předchozímu období relativního blahobytu, daly v evropských reáliích vzniknout novému hromosvodu lidové frustrace. Tak vznikla v 15. až 17. století „zlatá doba“ čarodějnických procesů. Nepřítel, který měl kořeny už v dávných předkřesťanských dobách, nyní přišel vhod. Čtenáře snad potěší, že české země tuto módu pěstovaly jen výjimečně a počet obětí nepřesáhl napříč staletími několik stovek. Navíc to byla spíše doména německojazyčného pohraničí, které tím navazovalo na velké procesy v německých zemích.

pokračování na straně 36



■ Globální oteplení, nebo velká doba ledová?

Foto: Tomáš Fošum

dokončení ze strany 35

Pro aktivní a kriticky myslící křesťanský Západ však nebylo zlobivé počasí jenom hrozbou, ale také motivací k většímu pokroku. Nejdříve Nizozemí a potom Velká Británie vymyslely střídavé hospodářství, ve kterém se půda zúrodněovala střídáním vhodných plodin místo toho, aby její část ležela ladem. Průvodním jevem byly technické inovace, rozvoj zemědělské vědy a zavádění nových odrůd. Spolu s obilovinami se základní surovinou staly i brambory a zvýšila se spotřeba masa, protože pro hospodářská zvířata se vypěstovalo více krmiva. Když se tento postup na přelomu 18. a 19. století dostal prostřednictvím šlechty do střední Evropy a provázal se s industrializací, zpretrhal tu sedm tisíc let trvající začarovaný kruh závislosti lidské obživy na rozmarech počasí. Hladomory v době míru nakonec zcela zmizely.

Oteplování uprostřed doby ledové?

Nestálé počasí však doznávalo ještě skoro celé 19. století. V roce 1816 si střední Evropa užila spolu se zbytkem světa proslulý rok bez léta, který byl výsledkem nevídaného výbuchu sopky Tambora v Indonésii. V letech 1845 a 1890 pak zažily Čechy masivní povodně, přičemž ta druhá dokonce strhla Karlův most. Pomalé oteplování začalo už v půlce 19. století, ale studené a extrémní období končí až náhle v zimě na

přelomu let 1896 a 1897. Teprve od ní se datuje to pověstné globální oteplování, i když ani tento proces nebyl lineární. Nejstudnější zima století z přelomu let 1928 a 1929 byla ještě výjimkou potvrzující pravidlo, ale po roce 1939 nastala doba mírnějšího poklesu teplot, která trvala až do 70. let. Němečtí vojáci před branami Moskvy by mohli vyprávět. Proto nepřekvapí, že tehdejší klimatickou diskuzi neovládal strach z oteplování, ale naopak strach z návratu velké doby ledové. A není divu, naše současnost se vlastně uprostřed té velké doby ledové odehrává a existuje i vědecký předpoklad návratu ledovcového cyklu za 23 tisíc let. Dnes už čtyřicetileté rychlé zvyšování teplot (oproti 19. století se už celoročně oteplilo skoro o celý stupeň) ale přehodilo výhybku směrem k oteplování.

Symbolem konce malé doby ledové je vlastně obyčejný sněhulák. Původně ho lidé spíše stavěli jako zosobnění kruté zimy a sněžný muž měl děsivé rysy. Tak vypadá i jeho nejstarší vyobrazení z 18. století od polsko-německého malíře Daniela Chodowieckého. Teprve v druhé polovině 19. století se z něj stal onen veselý posel zimy. Ukazuje to na proměnu vnímání zimy ve společnosti. Díky oteplení a materiálnímu oproštění od vrtochů zemědělského roku už lidé zimu nemuseli brát jen jako dobu nebezpečí a smrti, ale mohli ocenit i její poetiku. Tu poetiku, kterou si v Česku pěstujeme jako ladovskou zimu.

Jan Holovský

Vratislav na druhý pohled

Polská Vratislav ležící pouhé tři hodiny autem od Prahy je v mnoha ohledech velmi přitažlivým městem. Neláká jen turisty, ale také studenty, podnikatele a velké zahraniční investory. Její nedávná historie je však plná hlubokých šrámů.

Vratislav (Wrocław), která letos převzala od Plzně titul Evropské hlavní město kultury, nabízí víc než jen krásné a udržované historické centrum orámované zachovaným hradebním příkopem a mnoha rameňy rozvětvené řeky Odry, jejích přítoků a umělých kanálů. Opustíme-li její středověké jádro, vstoupíme do zvláštní a pestré architektonické směsi poválečné panelové zástavby, historických činžáků (uvnitř jsou čím dál častěji zrenovované, zatímco fasáda opadaná až na cihlu dál znerozvňuje kolemjdoucí svou zchátralostí), velkolepých veřejných staveb v německém stylu (tady jsou fasády z červených cihel v pořádku) a průmyslových objektů, továren a bývalých mlýnů. Ostrovy a ostrůvky pospojované mosty a lávkami vynesly Vratislavi nepřilíš překvapivě označení „Benátky severu“. Jejich čím dál lepší využití ze strany samosprávy i různých občanských iniciativ přináší v posledních letech rozšíření možností trávení volného času v otevřeném prostoru města.

Kromě milovníků moderní gastronomie, filmů nebo malířského umění má město co nabídnout i podnikatelům a investorům, které sem láká již samotná výhodná poloha města mezi Berlínem, Varšavou a Prahou; v roce 2015 se navíc Vratislav stala součástí Zvláštní ekonomické zóny (tedy oblasti, v níž platí systém investičních pobídek a daňových ulev), což zájem investorů dále podporuje. Vratislav je také populární coby studentské město, studuje zde přibližně 150 tisíc studentů – to představuje více než 20 % obyvatel města, což z něj činí třetí největší vysokoškolské a univerzitní centrum v Polsku.

Naprostá změna

Abychom mohli nahlédnout pod povrch dnešní Vratislavi a porozumět

jí hlouběji, je nezbytné obrátit se do její nedávné historie. Toto město bylo během svých více než tisíciletých dějin součástí různých státních útvarů na proměnlivé mapě Evropy a obývali je příslušníci mnoha národů i náboženských skupin. Největší a pro podobu i ducha dnešní Vratislavi klíčový zlom však přišel v roce 1945. Od 13. února zde probíhaly intenzivní boje mezi Rudou armádou a obránci

města proměněného v pevnost podle vojenské strategie připravené nacistickým velením o půl roku dříve. *Festung Breslau* kapitulovala 6. května 1945 a do jejích ulic vstoupili sovětsí vojáci. V několika následujících dnech utrpělo z jejich rukou již tak velmi poškozené město další ztráty. Na konci války bylo přibližně 70 % městské zástavby v troskách, poškozena nebo zcela zbořena byla velká část kostelů, pohyb po městě ztěžovaly stržené mosty.

Na Postupimské konferenci v létě 1945 bylo rozhodnuto o přemístění

pokračování na straně 38



■ Benátky severu? V pozadí katedrála svatého Jana.

Foto: Tomáš Fošum

pokračování ze strany 37

polsko-německé hranice na západ od Vratislavi a o vysídlení Němců, kteří se ocitli za hranicemi nového německého území. Odsun německých obyvatel Vratislavi probíhal souběžně s příchodem nových polských obyvatel. Ti pocházeli především z někdejšího území tzv. východních kresů, a zejména ze Lvova, který pohltit Sovětský svaz. Situace obou skupin uprchlíků se vzájemně zrcadlila: Lvovští Poláci vnímali ztrátu svého města, které považovali za integrálně polské, jako strašlivou křivdu, zatímco vratislavští Němci stejně tragicky prožívali odsun ze Slezska na západ do ruského okupačního sektoru v Německu. Důsledkem války a těchto obrovských přesunů obyvatel byla kompletní etnická obměna a homogenizace města. Z někdejší židovské menšiny zbyl pouhý zlomek,

kteří se později, po eskalaci antisemitské kampaně v roce 1968, scvrkli na minimum. Původních vratislavských Němců ve městě zůstalo podle odhadů sotva několik tisíc, navíc svou identitu skrývali a navenek vystupovali jako Poláci.

Kromě lidí se z někdejší metropole východního Polska do Vratislavi přesunulo i mnoho institucí a organizací, které zde – o 550 km západněji – navázaly na svoji předválečnou činnost. Ve Vratislavi se tak ocitly Lvovské pomníky (třeba socha spisovatele Aleksandra Fredra, která na Rynku nahradila pomník Fridricha Viléma III.) nebo knižní a umělecké sbírky nadace Ossolineum. Vyučující a akademická obec Lvovské Univerzity Kazimíra Velikého se do Vratislavi přemístili společně a navázali – byť pod jiným názvem – na její činnost v prostorách dřívější německé univerzity.

Nedostatečná náhrada

Komunistická propaganda vyvíjela značné úsilí, aby nový status quo představila jako ideální stav. Zatímco východní kresy se Lvovem a Vilniusem, kde před válkou fungovaly velké polské univerzity se staletou tradicí, byly líčeny jako území, jež k Polsku vlastně nikdy nepatřilo, s cílem ospravedlnit jejich zábor Sověty, nově přidělená oblast na západě byla nazývána *ziemie odzyskane*, tj. znovuzískaná území. U této oblasti se zdůrazňoval její údajně odvěký polský charakter, kdežto německé období jejích dějin bylo líčeno jako dočasné obsazení, jež se v roce 1945 konečně, za pomoci sovětských spojenců, podařilo ukončit. Územní zisky na západě byly prezentovány jako jednoznačný úspěch, který měl zakrýt ve skutečnosti významné a bolestivé územní ztráty na východě. Tuto



■ „Dvě věže“ na vratislavský způsob – pohled z věže kostela sv. Máří Magdaleny na věž kostela svatě Alžběty.

Foto: Tomáš Fošum

propagandu podpořila také monumentální Výstava znovuzískaných území, která proběhla právě ve Vratislavi v roce 1948 a přilákala 1,5 milionu diváků. Mezi osudem polského Lvova a německé Breslau lze vést jasnou paralelu – obě města se stala objektem cizích rozhodnutí, na jejichž základě se měla od základů proměnit jejich identita, a to za cenu obrovských přesunů obyvatel i lživé manipulace s historií.

Noví obyvatelé Vratislavi se však ve městě jako doma rozhodně necítili. Pozůstatky původní architektury na ně působily cize, město bylo v prvních poválečných letech nefunkční a nebezpečné: přistěhovalci se v něm setkávali s loupeživými bandami, sovětskými vojáky i bývalými obyvateli, kteří se chystali k odjezdu. Pocit hluboké ztráty, který prožívali, navíc nesměli ventilovat veřejně, protože nebyl v souladu s linií sovětské propagandy. Není tedy příliš překvapivé, že se k městu zpočátku chovali poněkud macešsky. Obnova válkou zničených staveb se táhla (také vinou neschopnosti komunistických úřadů a ekonomické nouze); ze sutin ležících v ulicích se vybíraly použitelné cihly, které se však nepoužívaly na opravu Vratislavi, ale posílaly se do Varšavy, jejíž obnova byla z propagandistického hlediska přednější. Na cihly bylo rozebráno dokonce i několik historických staveb, které pád Pevnosti Breslau přestály.

Mnozí pamětníci, rodiče či prarodiče dnešních mladých Vratislavanů, vzpomínají, že celé roky odmítali akceptovat fakt, že se do Lvova již nebudou moci vrátit a že jejich novým domovem se má stát Dolní Slezsko. Žili v prodlužovaném provizoriu, na sbalených kufrech, v neopravených domech poškozených bombardováním. Uchovávat si původní identitu jim pomáhal život v sevřených skupinách přátel, kteří dorazili ze Lvova společně a navazovali na dřívější společenské vztahy. Najít si vztah k Vratislavi trvalo některým celá desetiletí, jiným se to nepodařilo nikdy. Jejich děti se však již ve městě narodily, a přestože v mnoha rodinách je dodnes přítomna mytizovaná vzpomínka na dřívější život na východě, vztah obyvatel jako celku k městu se s novými generacemi začal přirozeně vyvíjet.

Odbojný duch

Během 80. let představovala Vratislav jedno z center protikomunistického aktivismu, mimo jiné proto, že někdejší přistěhovalci z východu neměli po zkušenostech se sovětským režimem o komunismu žádné iluze již ve 40. letech. Kromě místní organizace odborové Solidarity zde vznikla a působila také radikální Bojující Solidarita, která odmítala jakýkoli kompromis či dialog s komunisty a místo toho je vyzývala na souboj jejich vlastními zbraněmi – měla vlastní propagandu, ozbrojené složky i odposlechy. Zbraně zcela jiného typu používala další opoziční organizace, která vznikla ve Vratislavi: Pomerančová alternativa, která proti

režimu bojovala pomocí absurdního humoru a nadsázky. Jejím recesistickými akcemi se inspirovala i česká Společnost za veselejší současnost. Památku na působení Pomerančové alternativy dnes najdeme doslova na každém rohu vratislavského centra: bronzové sošky trpaslíků, které jsou vděčným objektem zájmu dospělých i dětských turistů, odkazují na jeden z jejich recesistických a podvratných happeningů.

Po roce 1989

Po pádu komunismu se otevřela možnost zabývat se volně a bez cenzury vratislavskými dějinami před rokem 1945. Meziválečná Breslau se začala těšit zájmu historiků i spisovatelů, po dlouhém období ignorace a zakazování se o ní začalo mluvit a dostala se vysloveně do módy. Ve Vratislavi tak dnes najdeme pivnice a kavárny odkazující na předválečné podniky nebo bazary nabízející starožitnosti z období výmarské republiky. V minulém desetiletí získala velkou popularitu i několik literárních cen detektivní série vratislavského rodáka Marka Krajewského, která se v meziválečné Vratislavi odehrává a výrazně ji tematizuje: používá německé místní názvy, hlavním hrdinou je německý policista a slovo Breslau vkládá i přímo do titulů knih (Smrt v Breslau aj. – některé Krajewského romány vyšly také česky).

Vztah města a jeho obyvatel, který vznikl v tak atypických podmínkách, prověřila ničivá povodeň v roce 1997. Početná říční ramena Odry se v ploché krajině široce rozlila a poškodila mnoho městských domů; na některých sídlištích voda dosahovala až do úrovně prvního patra. Přestože existují historické záznamy o podobně rozsáhlých záplavách z minulosti, Vratislavané na ně nebyli odpovídajícím způsobem připraveni. Dost možná právě proto, že jim schází mezigeneračně předávaná, historická zkušenost stovek let života v tomto prostoru. V onom krizovém okamžiku si tedy opět uvědomili, jak krátká jejich vlastní historie v tomto městě je. Verva, s níž se potom pustili do odstraňování škod, ale jasně říká, že už je přijali za své.

Anna Plasová

Publikace tohoto textu je součástí projektu ÚMV:
„Podpora veřejné debaty o aktuálních tématech
týkajících se Polské republiky“
a byla podpořena Česko-polským fórem.



Připravujeme:

- Svoboda médií ve střední Evropě
- Polsko-ukrajinské vztahy
- Stav liberální demokracie v našem regionu

Pro zájemce o předplatné:

Pište prosím na náš redakční mail redakce@demokratickystred.cz.
 Roční předplatné stojí 180 Kč i s poštovným.
 Číslo našeho účtu je 2400332468/2010.



Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Vycházíme již od roku 2012

 <p>Demokratický střed Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě</p> <p>1. číslo, únor 2012, cena 25 Kč</p> <p>Uvnitř najdete:</p> <ul style="list-style-type: none"> 47 Titus: Jak se vztah středoevropské společnosti 48 Když jsem první: Demokratický střed na 1. republiky 49 Ruská Kufra: Měsícový pohled z české příčiny 	 <p>Demokratický střed Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě</p> <p>2. číslo, březen 2012, cena 25 Kč</p> <p>Uvnitř najdete:</p> <ul style="list-style-type: none"> 47 Titus: Exotismus, populismus a šok v střední Evropě 48 Jak předvolání: "Vždyť česká pravice vždy?" 49 Rumci, korýši a Jan Křtěl 	 <p>Demokratický střed Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě</p> <p>3. číslo, duben 2012, cena 25 Kč</p> <p>Uvnitř najdete:</p> <ul style="list-style-type: none"> 47 Titus: Exotismus, populismus a šok v střední Evropě 48 Když předvolání: "Vždyť česká pravice vždy?" 49 Rumci, korýši a Jan Křtěl 	 <p>Demokratický střed Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě</p> <p>4. číslo, květen 2012, cena 25 Kč</p> <p>Uvnitř najdete:</p> <ul style="list-style-type: none"> 47 Titus: Některé ve střední Evropě 48 Přesvědčení: Člověk, jehož příběh není láskou vnu 49 Česká země v střední Evropě na 1. světové války 	 <p>Demokratický střed Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě</p> <p>5. číslo, červen 2012, cena 25 Kč</p> <p>Přečtěte si v čísle:</p> <ul style="list-style-type: none"> 47 Titus: Křesťanství ve středoevropské kultuře 48 Středoevropská modální logika 49 Dva Eilshof: Když česká kina obnoví slávu 	 <p>Demokratický střed Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě</p> <p>6. číslo, červenec 2012, cena 25 Kč</p> <p>Přečtěte si v čísle:</p> <ul style="list-style-type: none"> 47 Titus: 20 let od pádu komunistů ve střední Evropě 48 Ruskost a Přesvědčení: Ovlivnění a demagogie v českých prostředcích 49 Kampaň: Titus, kdy křesťanská církev
 <p>Demokratický střed Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě</p> <p>7. číslo, srpen 2012, cena 25 Kč</p> <p>Přečtěte si v čísle:</p> <ul style="list-style-type: none"> 47 Titus: Mladé ve střední Evropě 48 Ruskost a Přesvědčení: Ovlivnění a demagogie v českých prostředcích 49 Ruskost a Přesvědčení: Ovlivnění a demagogie v českých prostředcích 	 <p>Demokratický střed Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě</p> <p>8. číslo, září 2012, cena 25 Kč</p> <p>Přečtěte si v čísle:</p> <ul style="list-style-type: none"> 47 Titus: Ruskost a Přesvědčení 48 Ruskost a Přesvědčení: Ovlivnění a demagogie v českých prostředcích 49 Ruskost a Přesvědčení: Ovlivnění a demagogie v českých prostředcích 	 <p>Demokratický střed Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě</p> <p>9. číslo, říjen 2012, cena 25 Kč</p> <p>Přečtěte si v čísle:</p> <ul style="list-style-type: none"> 47 Ruskost a Přesvědčení 48 Ruskost a Přesvědčení: Ovlivnění a demagogie v českých prostředcích 49 Ruskost a Přesvědčení: Ovlivnění a demagogie v českých prostředcích 	 <p>Demokratický střed Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě</p> <p>10. číslo, listopad 2012, cena 25 Kč</p> <p>Přečtěte si v čísle:</p> <ul style="list-style-type: none"> 47 Titus: Člověk na 20 letech věku 48 Ruskost a Přesvědčení: Ovlivnění a demagogie v českých prostředcích 49 Ruskost a Přesvědčení: Ovlivnění a demagogie v českých prostředcích 	 <p>Demokratický střed Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě</p> <p>11. číslo, prosinec 2012, cena 25 Kč</p> <p>Přečtěte si v čísle:</p> <ul style="list-style-type: none"> 47 Ruskost a Přesvědčení: Ovlivnění a demagogie v českých prostředcích 48 Ruskost a Přesvědčení: Ovlivnění a demagogie v českých prostředcích 49 Ruskost a Přesvědčení: Ovlivnění a demagogie v českých prostředcích 	 <p>Demokratický střed Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě</p> <p>12. číslo, leden 2013, cena 25 Kč</p> <p>Přečtěte si v čísle:</p> <ul style="list-style-type: none"> 47 Titus: Ruskost a Přesvědčení 48 Ruskost a Přesvědčení: Ovlivnění a demagogie v českých prostředcích 49 Ruskost a Přesvědčení: Ovlivnění a demagogie v českých prostředcích